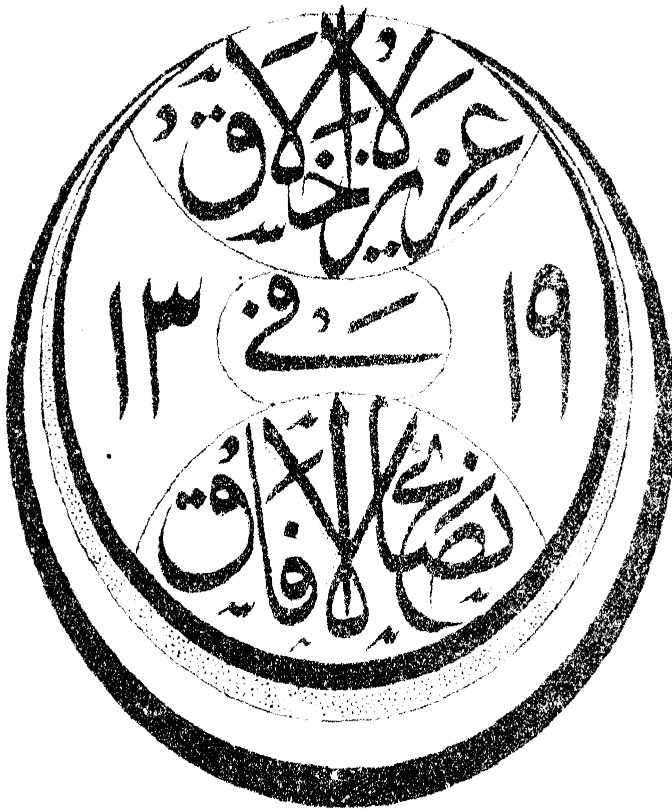
تحفه

هذا بیان للناس وهدی وموعظة للمتقین

(پاره (۴) سوره آل عمران)

این واضح کردن است برای مردمان و راه نمودن و پند دادن برای پرهیزگاران

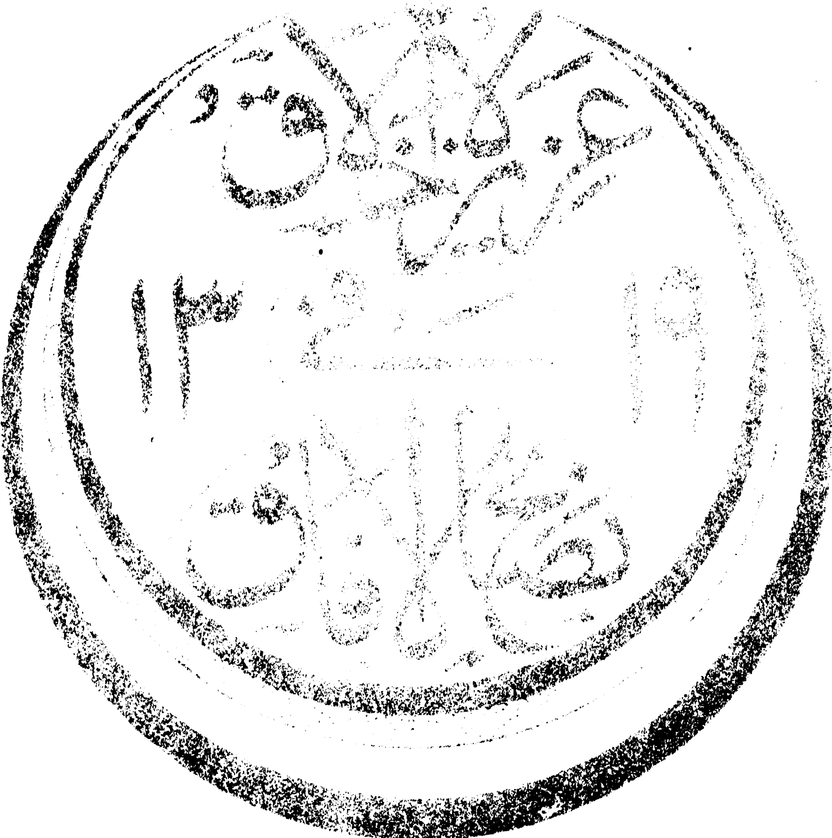
هر که بیند نامه ام از ابتدا تا انتها * من بدل او را غلامم او بود خواجه ما

در دار الطبع سرکار عالی واقع بلده فرخنده بنیاد حیدرآباد دکن طبع شد

فہرست مضامین کتاب لاجواب عزیز الاخلاق فی نصائح الآفاق

ایعز

هٰذا بيان للناس وهدى وموعظة للمتقين

دار الطبع سرکار عالی ... حیدرآباد دکن

بِسۡمِ اللّٰہِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

بنام خدائے بخشایندۂ مہربان

مجموعۂ حمد بجناب کریم

حمد وسپاس بی قیاس مرواجب الوجودی راکہ بود وہست وخواہد بود ومُظہر

ومُبدِع ہر ممکن وموجود از کتم عدم تماشا خانۂ شہود۔ وویکیست پاک ومنزہ

نوپیدا کنندہ پوشیدگی

ازصفاتِ ناسزا۔ واو راکس نزاد۔ وکس از وی نزاد۔ قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ

بگو خدا یگانہ است

اَللّٰهُ الصَّمَدُ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُوْلَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَّهٗ كُفُوًا اَحَدٌ شانِ اوست

خدا بے نیاز ہست نزاد ونزادہ شدہ۔ ونیست ہیچ کس اورا ہمسر

پارہ ۳۰ سورۂ اخلاص

همه محتاج وی اند و او محتاج دیگرے نیست لَیْسَ كَمِثْلِهٖ شَیْءٌ وَهُوَ السَّمِیْعُ الْبَصِیْرُ

نیست مانند او چیزے واوست شنوا بینا

واوست برانگیزندۂ مردہا از قبور بروز نشور۔ مِنْهَا خَلَقْنٰكُمْ وَفِیْهَا نُعِیْدُكُمْ

از زمین آفریدیم شمارا و در زمین باز درآریم شمارا

وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً اُخْرٰی واوست روزی دہندۂ مخلوقات۔ از لطف عنایات

واز زمین بیرون کشیم شمارا۔ بار دیگر۔

وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِی الْاَرْضِ اِلَّا عَلَی اللّٰهِ رِزْقُهَا۔ حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ

ونیست ہیچ جنبندہ در زمین۔ مگر بر خدا است روزی او۔ خدا ما را کافی است و بہتر

الْوَكِیْلُ۔ وَكَفٰی بِاللّٰهِ وَكِیْلًا۔ ہ فَفِیْ كُلِّ شَیْءٍ لَهٗ اٰیَةٌ تَدُلُّ عَلٰی

کارساز۔ وخدا کارساز بس است پس در ہر چیز برائے او نشانی ہست کہ دلالت کند

اَنَّهٗ وَاحِدٌ و درود نامعدود بر آن فرستادہ کہ لولاك لما خلقت الافلاك

برآنکہ او یکتا است اگر نبی بودی ای حبیب من پیدا نمی کردم آسمانہا را

در شان اوست۔ و برآل او کہ طیبین وطاہرین اند۔ اِنَّمَا یُرِیْدُ اللّٰهُ لِیُذْهِبَ

پاکیزہ پاک جز این نیست کہ میخواہد خدا تا دور کند

عَنْكُمُ الرِّجْسَ اَهْلَ الْبَیْتِ وَیُطَهِّرَكُمْ تَطْهِیْرًا۔ مَثَلُ اَهْلِ بَیْتِیْ

از شما پلیدی را اے اہل بیت۔ وتا پاک کند شمارا پاک کردنی مثل اہل بیت من

فِیْكُمْ مَثَلُ سَفِیْنَةِ نُوْحٍ مَنْ رَكِبَهَا نَجَا وَمَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا هَلَكَ

در شما مثل کشتی نوح ہر کہ سوار شد برو نجات یافت و کسیکہ تخلف از آن نمود ہلاک شد

و بر یاران او کہ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ ۔ اَصْحَابِیْ كَالنُّجُوْمِ

راضی شد اللہ از ایشان و راضی شدند ایشان از و۔ اصحاب من ہمچو ستارگان اند

فَبِاَیِّهِمْ اقْتَدَیْتُمْ اهْتَدَیْتُمْ ہ در منقبت آنہا واقع شدہ

بھر کہ از ایشان اقتدا کنید راہ یابید

٣٩ پارہ (۲۵) سورۂ شوریٰ
٤٠ پارہ (۱۶) سورۂ طٰہٰ
٤١ پارہ (۱۲) سورۂ ہود
٤٢ پارہ (۴) سورۂ آل عمران
٤٣ پارہ (۵) سورۂ نساء
٤٤ پارہ (۲۲) سورۂ احزاب
٤٥ حدیث مشکوٰۃ صفحہ (۵۷۳)
٤٦ پارہ (۲۶) سورۂ رحمٰن
٤٧ حدیث مشکوٰۃ صفحہ (۵۵۴)

امّا بعد این رساله ایست مستزاد تفصیل و تکمیل بر نصایح عزیزیه منطبعه ۹ ذیحجہ سنہ ۱۳۰۷ ہجری کہ کمترین بی بضاعت و قلیل الاستطاعت بندهٔ ناچیز معرّا از شعور و تمیز محمّد عبد العزیز عفا الله عنه و احسن الله احواله و عاقبته آمین۔ حسب حوصلهٔ خود برای تدریس فرزندانِ خویش **احمد عبد الله و محمد عبد الرحمن** سلمها المنان تالیف و طبع نموده تا بخوبی افادهٔ خویش بقبول عام گشته و مطلوب انام بوده است قبل از انطباعِ آن خواستم که احدی از کتب فروشانِ اندیا یار۔ و یا مالک مطابع دیگر امصار بصرفِ ذاتی طبع نماید و متمتع گردد۔ تا یکیک رساله نزد آنها فرستادم مغتنی به نشد و نه کسی از خواهشمندان بچشم افتاده که برغبتِ دلی خود متحمل بارِ طبع شود۔ و به اشاعتش مصداق ہم خرما و ہم ثواب گردد۔ ناچار خود متوکلاً علی الله از صرفِ زرِ ذاتی صرف نظر نموده متعدد نسخه جات طبع و بخدمات امراء

پر وا گرفته شده بآن-

فقرا از متعارف بلاد و امصار تحفتًہ ابلاغ داشتم۔ بمنت خدای را عزوجل کہ آن رسالہ منظور اہل بصر و مقبول ارباب خبر گشتہ (تا آنکہ اکثری تبر سبیل نامجات تعریفیہ و شکریہ و بعضی با رسال تقاریظ و تواریخ متعددہ راقم الآثم را خیلے ممنون و مسرور ساختند۔ اما اندراج آن غیر ضروری دانستم) و بعض احباب معززین متعدد نسخہ جات باشترا ازقیمت مقررۂ اصلی باطفال وطلبا ر مدارس جداگانہ کہ نادار و عدیم الاستطاعت بودند تقسیم کردند۔ وچون دیدم کہ بذریعۂ پوست انگریزی و آصفی لبیا درخواستہائے راغبین علے التوالی بطلب نسخہ جات بنامم میرسند لاجرم مکرّرات ومرّات طبع کنانیدم۔ وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ؎

ونیست توفیق من مگر بفضل خدا بر وے توکل کردم و بسوئے او رجوع میکنم

حکیم محمد ضیاء اللہ صاحب تحصیلدار سلطان آباد

حاجی صفدر حسین صاحب مہتمم تعمیرات گلبرگہ

مولوی اکرام الدین خان صاحب اول تعلقدار پربھنی

عبد القادر صاحب طاہر دوم تعلقدار بھونگیر

محمد ہدایت علی صاحب مددگار معتمد افواج سرکار عالی

مرزا غلام مصطفے بیگ صاحب ناظم نظم جمعیت سرکار عالی

مولوی امیر محمد خان صاحب صدر تعلقدار پائیگاہ علاقہ سرکار الامرا

محمد عبد القادر صاحب چیدہ تحصیلدار پائیگاہ

نواب رحمن یار جنگ بہادر ناظم دفتر ملکی سرکار عالی

سید حسن علی صاحب طلسمی تعلقدار علاقہ وزیر عدالت امور عامہ

مرزا اکرام علی صاحب مددگار معتمد عدالت و کوتوالی علاقہ پیشکار

میر تہنیت علی صاحب مہتمم کوتوالی اورنگ آباد

زبانی ندارم که از عہدۂ منت وشکر خدایتعالی بدر آیم۔ ہرکہ آن رسالہ را دید بدل پسندید

بلکہ ہمچو کاغذ زر میبرد۔ احسان خالق المنان کہ از ہندو تا مسلمان واز پیر تا جوان بچشم وقعت

برین نگاہے می اندازد۔ وبرغبت دل خریدارش میشود۔ لہذا حسب فرمایش

بعض احباب مودت انتساب بر مطالب مولفۂ اولی نظر ثانی کردم در تقدیم وتاخیرش

فکر بکار بردم۔ ودیگر چند نصایح ضروریہ را مستزاد کردم وبلحاظ سنہ

(عزیز الاخلاق فی نصایح الآفاق) نام نہادم۔ ونیز نامۂ مبارک رسول مقبول
۱۳۱۹ھ

علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام کہ مبنی بر دعوت اسلام وتوحید رب انام است

وبنام پادشاہ مصر صادر گشتہ مع ترجمہ اش تبرکاً شریک بدانمودم۔ تا بخوانند

وعمل نمایند۔ بمقتضائے بشریت وفحوائے الانسان مرکب من الخطاء والنسیان
انسان مرکب است از خطاء وفراموشی

اگر غلطی درین مجموعہ بہبینید التماس اصلاح میدارم وبس۔ واللہ الموفق بالخیرۃ
دہندۂ توفیق خیر خدایتعالی است

العزیز اسعدک اللہ تعالی فی الدارین بدانکہ تربندۂ عاقل
درہردوجہان خدایتعالی ترا سعادت مند کناد۔

و بالغ فرض است شناختن خدائے عزوجل۔ بعدہ دانستن احکام و ارکان مسلمانی

العزیز بر توحید خالق دنیا و ما فیہا ثابت قدم باش کہ خدا تعالی

نمی بخشد آنرا کہ شرک کند بدو۔ و می بخشد سوای این ہر آنرا کہ خواہد۔ والٰهكم اله

و معبود شما خدا

واحد لا اله الا هو الرحمن الرحيم ۔ الله لا اله الا هو الحي القيوم

یگانہ است۔ نیست ہیچ معبود بجز وے بخشایندہ مہربان۔ خدا نیست ہیچ معبود مگر زندہ تدبیر عالم کنندہ است

ان الله لا يغفر ان يشرك به ويغفر ما دون ذلك لمن يشاء ومن يشرك

ہر آئینہ خدا نمی آمرزد او را کہ شریک مقرر کردہ شود۔ و می آمرزد غیر آن ہر کہ را خواہد۔ و ہر کہ شریک

بالله فقد افترى اثما عظيما ۔ انما الله اله واحد ۔ فلا تدع مع الله الها

خدا مقرر کنند ہر آئینہ افترا کردہ است گناہ بزرگ۔ جز این نیست کہ خدا معبود یگانہ است۔ پس مخوان با خدا معبود

آخر فتكون من المعذبين ۔ وانذر عشيرتك الاقربين ۔ ولا تدع مع الله

دیگر را آنگاہ باشی از عذاب کردگان۔ و بیم کن خویشان نزدیک ترین خود را۔ و مخوان با خدا

الها آخر لا اله الا هو ۔ سبحان الله وتعالى عما يشركون ۔ وهو الله لا اله

معبود دیگر را نیست ہیچ معبود بجز او۔ پاکی خدا راست و بلند تر است از آنکہ شریک می آرند۔ و اوست خدا نیست ہیچ معبود

الا هو له الحمد في الاولى والآخرة وله الحكم واليه ترجعون ۔

بجز او و او راست ستایش در دنیا و آخرت و او راست فرمانروائی و بسوی او بازگردانیدہ شوید۔

لا تشرك بالله ان الشرك لظلم عظيم ۔ ان الهكم لواحد ۔ رب السموات

شریک مقرر مکن با خدا ہر آئینہ شرک ستمی است بزرگ۔ ہر آئینہ معبود شما یکی است۔ او پروردگار آسمانہا

والارض وما بينهما ورب المشارق ۔ رب السموات والارض وما

و زمین است۔ و آنچہ در میان اینہاست و او پروردگار مشرقہاست۔ پروردگار آسمانہا و زمین و آنچہ

حدیث بیہقی
منثور (۱۵)
پارہ (۲) سورہ بقرہ
پارہ (۳) سورہ آل عمران
پارہ (۵) سورہ النساء
پارہ (۶) سورہ النساء
پارہ (۱۹) سورہ شعراء
پارہ (۲۰) سورہ قصص
انعام
پارہ (۲۱) سورہ لقمان
پارہ (۲۳) سورہ صافات
انعام

بَیْنَهُمَا الْعَزِیْزُ الْغَفَّارُ ۝ وَهُوَ الَّذِیْ فِی السَّمَآءِ اِلٰهٌ وَّفِی الْاَرْضِ اِلٰهٌ ۝

میان اینهاست غالب آمرزگار۔ واوست آنکه در آسمان فرمان رواست و در زمین فرمان روا

وَهُوَ الْحَکِیْمُ الْعَلِیْمُ ۝ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَکِیْلًا ۝

واوست باحکمت دانا پروردگار مشرق و مغرب است نیست هیچ معبود مگر او۔ پس کارگیر او را

و در عبادتش کسی را شریک مگردان وَلَا یُشْرِکْ بِعِبَادَةِ رَبِّهٖٓ اَحَدًا ۝

وشریک نیارد در عبادت پروردگار خویش هیچکس را۔

العزیز این نامه ایست که برسم دعوت الی الهدایت از جانب

ختمی مآب خلاصۂ موجودات علیه و آله افضل التسلیمات و التحیات سمبهر

بسوی پادشاه مصر مسمی بمقوقس هفت سال از هجرت گزشته بصحابت

حاطب بن ابی بلتعه و عمر بن سلمه مرسل بود۔ در سفر قوم قبطیان۔ در بعض

از نواحی فرانس از نزد رهبان قبطی بلدۂ اجمم که از بلاد ارض مصر است

در ۱۲۶۵ھ ہجری نبوی بعهد حکمرانی عبدالمجید خان سلطان عثمانی یافت و

همدست شد۔ وگفت این را ودیعت نمایند در اشیائیکه از آثار نبویه است

ترجمۂ نقل خطِ کوفی

۴۱ سورۂ زخرف پاره (۲۵)

۴۲ سورۂ مزمل پاره (۲۹)

۴۳ سورۂ کهف پاره (۱۶)

(سطر اول) بسم اللہ الرحمٰن الرحیم منجانب محمد بن عبداللہ

(سطر دوم) و رسولِ او بمقوقس ۔ بزرگِ قبطیان سلام ۔

(سطر سوم) بر ہر کہ برین ہدایت اتباع کرد ۔ بعد ازاین تحقیق کہ من ۔

(سطر چہارم) بدعوتِ اسلام ترا میخوانم ۔ اجابت کن ۔

(سطر پنجم) سلامتی یابی ۔ خدا تعالیٰ ثواب دوچند میدہد ۔

(سطر ششم) اگر نافرمانی کنی تو آن میرسد کہ بقوم قبطیان رسید ۔

(سطر ہفتم) اے اہلِ کتاب بیائید بسوئے کلمہ کہ ۔

(سطر ہشتم) مابین ما و شما مسلّم میباشد و آن اینکہ عبادت نکنیم ما ۔ مگر خدا یرا ۔

(سطر نہم) و شریک نکنیم با او ہیچ شی را ۔ و نہ مقرر کنیم بعضی از ما ۔

(سطر دہم) بعضے را معبود آن غیر از خدا ۔

(سطر یازدہم) اگر بر میگردید پس بگوئید گواہ باشید بتحقیق کہ ما مسلمانیم ۔

ایا تو میدانی که حکامِ عدالت بلا اعتبارِ قوم بر شهادتِ دو گواه مقدمات

یکسومی نمایند۔ درآن حالیکه یک لک و چندین هزار پیغمبر (علیهم السلام) اولوا العزم بزمانِ مختلف علی التواتر

والتوالی شهادت وگواهی داده اند که خدا تعالی یکیست وحده لا شریک له منزه

(او یکیست شریک او چیزی نیست)

وبی عیب است۔ زنده و دانا و توانا است۔ همیشه باشد ابتدا و انتهایش ندارد۔ واز هر نقص

وزوال پاک است مَا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ۔ مستحق پرستش بجز ذات یگانه او دیگری

(چنانکه باید شناخت نشناختیم ترا۔)

نیست۔ پس درین امر شک آوردن خود را در ورطهٔ هلاکت انداختن است۔ هُوَ الْاَوَّلُ

(اوست نخستین همه)

وَالْاٰخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ ج وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ۔ **العزیز** خالق ما را

(واوست آخرین همه واوست آشکار واوست پنهان۔ واو بهر چیز دانا است۔)

جز نامی که در شرع شریف آمده نتوان خواند مگر به ترجمهٔ همچو خدا و پروردگار وغیره که از عربی بفارسی

ترجمهٔ الله ورب است۔ وبحکمِ عقل بروی نامی نتوان نهاد و هر وقتیکه نامِ خدا تعالی میشنوی جل جلاله بگو۔ هر که

نامِ پاک خدای جلشانه را تعظیم کند۔ آن بنده را خدا تعالی میانِ خلق عزیز میگرداند۔ **العزیز** خدا تعالی بر ما پیغمبران

علیهم السلام که فرستاده همه حق اند از نوعِ بشر بشر اند نه همچو بشر بلکه یاقوت اند در میانِ حجر۔ بشارت دهندگان

از ثواب۔ وتہدید کنندگان از عذاب و بیان کنندگان مارا آنچہ محتاج میشویم بدان از امور دنیا و دین

۵ اَنتَ الَّذِیْ خَلَقْتَ وَهَیَّاتَ مَا لَنَا اَسْبَابَ عَیْشِنَا بِمَقَادِیْرِ وَالسَّنَنِ

توآنی کہ آفریدی۔ ومہیا کردی از روے کرم اسباب عیش مارا بانداز ہا وطلوب ہا

وتائید کرد ایشانرا بامعجزاتِ باہرہ۔ وپیغمبران از عیوبِ روحانی وجسمانی پاک اند۔ ومعزول نشوند

وبرتعینِ تعدادِ ایشان نباید استاد۔ اول پیغمبرانِ جدِ اعلائی ما حضرت آدم صفی اللہ۔ وآخر

ایشان پیغمبرِ ما محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم وعلے جمیع الانبیاء والمرسلین

ووی پیغمبرِ تمام عالم است چون نامِ مبارک محمد رسول اللہ شنوی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم

بگو۔ ودر اکثر اوقات درود شریف بفرست بر پیغمبرِ ما صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم۔

مَنْ صَلّٰی عَلَیَّ وَاحِدَۃً صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ عَشْرًا۔ اِنَّ اللّٰہَ وَمَلٰٓئِکَتَہٗ یُصَلُّوْنَ

ہر کہ بر من یکمرتبہ درود فرستد خداتعالی بر وده مرتبہ رحمت نازل فرماید۔ ہر آئینہ خدا و فرشتگان او درود میفرستند

عَلَی النَّبِیِّ یٰٓاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا صَلُّوْا عَلَیْہِ وَسَلِّمُوْا تَسْلِیْمًا۔ اللّٰھم صل علی

بر پیغامبر۔ اے مسلمانان درود فرستید بروے وسلام گوئید سلام گفتنی۔ خداوندا رحمت کاملہ نازل فرما

سیدنا محمد وعلی اٰل سیدنا محمد وبارك وسلم و از شرک و بدعت حذر کن

بر سردار ما محمد و بر آل او وبرکت دہ وسلام برسان۔

وبر استقامت بدین ثابت قدم باش الاستقامۃ فوق الکرامۃ۔

استقامت بر کرامت بہتر است۔

صفحہ (۳۲) مشکوٰۃ ... (marginal references)

تا آنحضرت علیہ الصلوٰۃ والسلام از تو خوشنود باشند۔ مبادا بلغزی از اسلام دور افتی

(نعوذ باللہ منہا) شفاعت شافع روز محشر بہ تو میرسد صلی اللہ علیہ وسلم یٰاَیُّہَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا اَطِیْعُوا اللہَ

اے مسلمانان فرمان برید خدا را ازو پناہ خدا می خواہیم۔

وَاَطِیْعُوا الرَّسُوْلَ وَلَا تُبْطِلُوْا اَعْمَالَکُمْ وَمَا اٰتٰکُمُ الرَّسُوْلُ فَخُذُوْہُ وَمَا نَہٰکُمْ عَنْہُ

وفرمان برید پیغامبر را۔ و باطل مکنید عملہای خود را و ہرچہ بدہد شما را پیغامبر بگیرید آنرا۔ و ہرچہ منع کند شما را

فَانْتَہُوْا وَاتَّقُوا اللہَ ؏ ابی حکم شرع آب خوردن خطا است ٭

ازآن باز ایستید و بترسید از خدا۔

وگر خون بہ فتویٰ بریزے رواست۔ **العزیز** ایمان راست پنداشتن

لَا اِلٰہَ اِلَّا اللہُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللہِ بدل و اقرار کردن بزبان است۔ و نیز عمل بارکان

بجز خدا تعالیٰ لایق پرستش چیزی نیست محمد رسول خدا است

اگرچہ عمل بارکان جزو ایمان نیست اما بی آن شخصیت حسن ایمانی عریان است

بے لباس

کہ بآن نظر کردن نتوان عَنْ وَہْبِ بْنِ مُنَبِّہٍ قِیْلَ لَہٗ اَلَیْسَ لَا اِلٰہَ اِلَّا اللہُ

مرویست از وہب بن منبہ کہ گفتہ شد او را کہ آیا نیست لا الہ الا اللہ۔

مِفْتَاحُ الْجَنَّۃِ قَالَ بَلٰی وَلٰکِنْ لَیْسَ مِفْتَاحٌ اِلَّا لَہٗ اَسْنَانٌ۔ ایمان زیادہ میشود و کم

کلید جنت گفتہ آرے ولیکن نیست کلید مگر آنکہ او را دندانہا می باشد۔

آنچہ در حدیث وارد است کہ اَلْاِیْمَانُ یَزِیْدُ وَیَنْقُصُ مراد از کمی و بیشی انحطاط و ازدیاد تاثیر

در قلب است باختیار حسنات و ارتکاب سیئات مثل آنکہ گوئی کہ طامع خفیف است یا قانع ثقیل

پارہ ۲۶ سورہ محمد

پارہ ۲۸ سورہ حشر

حدیث مشکوٰۃ صفحہ ۱۹

گرانی وسبکی اعتباری است نه حقیقی پس ثواب آن بطاعت زیاده میگردد - و

بمعصیت ناقص می ماند همچنین آیه وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيٰتُهُ زَادَتْهُمْ إِيْمَانًا وَعَلٰى

وچون خوانده شود برایشان آیات خدا زیاده سازند آن آیات ایمان ایشانرا و بر

رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ ۝ وکریمه لِيَزْدَادُوْا إِيْمَانًا مَّعَ إِيْمَانِهِمْ - عبارت از خوف

پروردگار خویش توکل می کنند - تا زیاده شوند از روی ایمان با ایمان سابق ایشان -

وخشیت واخلاص ومحبت است که در تصاعد وترقی باشد وبخوف ورجا از منهی عنه

بالا روی

باز ماند وبامور به پردازد تا از نکال وعذاب باز رهد وباجر وثواب فایز گردد - بایدکه

بنده هر عمل که کند خالص باشد ودر قول - وفعل - دل - وجوارح - خود را موافق دارد - وحرکات

وسکنات او از برای حضرت بے نیاز باشد - نه همچو منافقان که بزبان اقرار کردند ودر دل

انکار مودند - حقتعالی بضمایر ایشان داناتر است - وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ وَاللّٰهُ

وخدا داناست - بانچه در سینه هاست - وخدا

يَعْلَمُ مَا فِيْ قُلُوْبِكُمْ - ایمان واسلام هر دو یکیست - إِنَّ الدِّيْنَ عِنْدَ اللّٰهِ الْإِسْلَامُ

میداند انچه در دلهائے شماست - هر آیینه دین معتبر نزدیک خدا اسلام است

وَمَنْ يَّبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِيْنًا فَلَنْ يُّقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ۝

وهر که طلب کند ورای اسلام دین دیگر پس هرگز قبول کرده نخواهد شد از وی واو در آخرت - از زیان کاران است

واگر فرقی است فرق اعتباری که ایمان متعلق باعتقاد است واسلام متعلق بانقیاد

فرمان بری

پاره و (۱۰) سورۂ انفال ۹۷
پاره (۲۶) سورۂ فتح ۹۸
پاره (۴) سورۂ آل عمران ۹۹
پاره (۲۲) سورۂ احزاب ۱۰۰
پاره (۳) سورۂ آل عمران ۱۰۱
پاره (۳) سورۂ آل عمران ۱۰۲

وبکلمہ لَآ اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰہِ۔ بتدریج مداومت نمائی۔ کہ افضل الذکر آمدہ تا ایمان

بجز خدا یتعالی لایق پرستش چیزی نیست محمد رسول خدا است۔

تو کامل شود۔ و دولت صفا یابد۔ و حرف لا بشکل مقراض از برای چیست" جہت

قطع نمودن محبت ما سوی اللہ تعالی است **العزیز** امر معروف و نہی منکر فرض دان۔

امر معروف انیکہ شرع شریف بدان امر کردہ۔ و نہی منکر آنکہ شرع ازوی باز داشتہ

وعقل را در آن دخلے نہ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ ۚ وَأُولَٰئِكَ

وبفرمایند بکار پسندیدہ ومنع کنند از ناپسندیدہ۔ وہمین گروہ

هُمُ الْمُفْلِحُونَ ۞ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنكَرِ ۗ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ۞

رستگاران اند۔ و بفرمایند بکار پسندیدہ ومنع کنند از کار ناپسندیدہ۔ وخدای راست نہایت ہمہ کارہا۔

العزیز شجر و حجر و طیور حتی کہ حشرات الارض ہمہ مخلوق از ذکر خالق خود غافل نیستند

ع بذکرش ہر چہ بینی در خروش است وَإِن مِّن شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ

ونیست ہیچ شئے مگر آنکہ تسبیح میکند بہ حمد او۔

ہر گیاہی کہ از زمین روید ۞ وحدہ لاشریک لہ گوید۔ تو نیز بیاد خدا یتعالی مشغول باش

کہ بے ذکر خدا یتعالی دل بندہ تاریک میگردد۔ ہرگاہ جماعتی مردم کہ ذکر خدا یتعالی میکنند

گروہی از فرشتگان با رحمت الٰہی تعالی شانہ بروے محاصرہ میکنند۔ و خداوند عالم ذکرش در آن

مشکوٰۃ صفحہ (۴۳۳)
پارہ (۴) سورۂ آل عمران
پارہ (۱۷) سورۂ حج
پارہ (۱۵) سورۂ بنی اسرائیل
ترمذی مشکوٰۃ صفحہ (۱۹۸)
صحیح مسلم صفحہ (۳۴۴)

جماعت فرشتگان میکند که نزد رب العلمین است چنانکه فرمود فَاذْكُرُوْنِيْ

پس یاد کنید مرا

اَذْكُرْكُمْ ۞ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَذِكْرِكُمْ اٰبَآءَكُمْ اَوْ اَشَدَّ ذِكْرًا ۞ وَاذْكُرْ رَّبَّكَ كَثِيْرًا

تا یاد کنم شمارا۔ پس یاد کنید خدا را همچو یاد کردن شما پدران خویش را بلکه زیاده تر یاد کردن۔ یاد کن پروردگار خود را بسیار

وَسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْاِبْكَارِ ۞ وَلَذِكْرُ اللّٰهِ اَكْبَرُ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُوْنَ

و تسبیح بگو به شام و صبح۔ و هر آئینه ذکر خدا بزرگ تر است و خدا میداند آنچه میکنند۔

وَالذّٰكِرِيْنَ اللّٰهَ كَثِيْرًا وَّالذّٰكِرٰتِ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ مَّغْفِرَةً وَّاَجْرًا عَظِيْمًا ۞

و مردان یاد کنندهٔ خدا را به بسیاری و زنان یاد کننده۔ مهیا کرده است خدا تعالی برای ایشان آمرزش و مزدی بزرگ۔

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا اللّٰهَ ذِكْرًا كَثِيْرًا ۞ وَّسَبِّحُوْهُ بُكْرَةً وَّاَصِيْلًا ۞ هُوَ الَّذِيْ

ای مسلمانان یاد کنید خدا را یاد کردن بسیار و به پاکی بخوانید او را صبح و شام۔ اوست آنکه

يُصَلِّيْ عَلَيْكُمْ وَمَلٰٓئِكَتُهٗ لِيُخْرِجَكُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ۞ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِيْنَ

رحمت میفرستد بر شما و دعای رحمت میکنند بر شما فرشتگان او تا برآورد شمارا از تاریکیها بسوی روشنی۔ و هست خدا به مسلمانان

رَحِيْمًا ۞ تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهٗ سَلٰمٌ ۞ وَاَعَدَّ لَهُمْ اَجْرًا كَرِيْمًا ۞ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ

مهربان۔ دعای خیر ایشان روزیکه ملاقات کنند بخدا اسلام است۔ و آماده کرده است برای ایشان مزد نیک۔ ای

اٰمَنُوْا لَا تُلْهِكُمْ اَمْوَالُكُمْ وَلَاۤ اَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ ۚ وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ

مسلمانان مشغول نگرداند شمارا اموال شما۔ و فرزندان شما از یاد کردن خدا۔ و هر که بکند این کار

فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ۞ — زیاد غیر میگردد بدل یاد خدا کمتر

پس آن جماعه ایشانند زیانکاران

چو پر شد خانه میباشد بصاحبخانه جا کمتر — برگ درختان سبز در نظر هوشیار

هر ورقی دفتریست معرفت کردگار — **العزیز** — انسان را چه جائے تکبر است

۴۰ پاره ۲ سوره بقره
۴۱ پاره ۲ سوره بقره
۴۳ العنکبوت
۴۴ پاره ۲۱ سوره عنکبوت
۴۵ پاره ۲۲ سوره احزاب
۴۶ الخ
۴۷ پاره ۲۸ سوره منافقون

که اول او نطفهٔ ذلیل است از شکم تا بخار آمده از رہ بول دو بار آمده و آخر او میت متعفن

وخود حمال نجاستین۔ و تکبر مکن که تکبر سزاوار صفت قادر قدیر است ع

مراو را رسد کبریا و منی ؛ که ملکش قدیم است و ذاتش غنی ؛ شیطان تکبر کرد خوار و ذلیل شد

ع تکبر عزازیل را خوار کرد ؛ بزندان لعنت گرفتار کرد وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ

و مرو در زمین

مَرَحًا إِنَّكَ لَن تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَن تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا كُلُّ ذَٰلِكَ كَانَ

خرامان هر آئینه تو نخواهی شکافت زمین را ونرسی به کوه ها در درازی۔ همه این خصلت ها هست

سَيِّئُهُ عِندَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا ۞ وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا

بدفعلی آن۔ نزدیک پروردگار تو ناپسندیده۔ و متاب خسارهٔ خود را از طرف مردمان یعنی متکبر و راه مرو در زمین خرامان

إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ۞ وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِن صَوْتِكَ

هر آئینه خدا دوست نمی دارد هر نازنده خودستائنده را۔ و میانه روی کن در رفتار خود و فروآر آواز خود را

إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ۞ وغیره

هر آئینه آنانکه تکبر میکنند از عبادت من داخل خواهند شد به دوزخ خوار شده

مباش که من ولد فلانم که فردائے قیامت از عمل نیک پرسند نه از نسب ع

المنة لله که نیازم به نسب نیست ؛ انیک به شهادت طلبم لوح و قلم را

بندهٔ عشق شدی ترک نسب کن جامی که درین راه فلان ابن فلان چیزے نه

ع پ ۱۵

پاره (۱۵) سوره بنی اسرائیل ع

پاره (۲۱) سوره لقمٰن ع

پاره (۲۴) سوره مومن ع

صحیح مسلم صفحه (۶۲)

إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ۞ البتہ سادات را تعظیم کن

ہر آئینہ گرامی ترین شما نزدیک خدا پرہیزگار ترین شماست۔ ہر آئینہ خدا دانا خبردار است۔

اگرچہ فاسق باشند ۞ اولادِ نبی کہ نیست برزادۂ نبی ۞ چون آیۂ منسوخ کلام اللہ است

ایعزیز فکرِ صد سال میکند بندہ ۞ موت بر دوش میکند خندہ ۞ نمی بینی کہ در چندین ہزار

مقابر و مزار خفتہ اند پیر و جوان و اطفال شیرخوار۔ فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ ۞ ہمہ سعی ہا

پس عبرت گیرید اے خداوندان دیدہا۔

کردند۔ و نعمتہا خوردند۔ ناگاہ شربتِ اجل چشیدند و حسرتہا بردند كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ۞ واز موت

ہر نفسی چشندہ موت است۔

بیندیشں۔ در عمل کوش و زادِ آخرة بر دار پیش۔ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ

اے مسلمانان۔ ہر آئینہ بعض از داج شما

وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَّكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ ۞ بدنیا دل نہ بندد ھر کہ مرد است

وبعض اولاد شما دشمنان اند در حق شما پس بترسید از ایشان

کہ دنیا سر بسر اندوہ و درد است ۞ بر و باری بگورستان نظر کن ۞ کہ دنیا شیر مردان را چہ کرد است

غافل ز احتیاط نفس یک نفس مباش ۞ شاید ہمین نفس نفسِ واپسین بود ۞ تا کی طلبی نعمتِ دنیا

و حشم را ۞ از دل چہ فراموش کنی خوف عدم را ۞ ہر کس کہ دلش پاک شد از کلفتِ دنیا

بیند بہ عیان در ہمہ جا۔ نورِ قدم را ۞ این دولت و این نعمت و این حشمت و شوکت ۞ ماند بہ یکجان کاؤس و جم را

پارہ (۲۶) سورۂ حجرات

پارہ (۲۸) سورۂ حشر

پارہ (۴) سورۂ آل عمران

پارہ (۲۸) سورۂ تغابن

ناحق چه خوری مالِ یتیمان و غریبان * مملو مکن از آتشِ سوزنده شکم را * غمگین مشو از سختیِ ایام که باشد

شادیِ فراوان پسِ هر رنج والم را * گر عقل رسا داری و گر دیدهٔ بینا * از بیم گنه خشک مکن دیدهٔ نم را

اَلدُّنْیَا جِیْفَةٌ وَّطَالِبُهَا کِلَابٌ ۞ اَیْنَمَا تَکُوْنُوْا یُدْرِکْکُّمُ الْمَوْتُ وَلَوْ کُنْتُمْ فِیْ بُرُوْجٍ مُّشَیَّدَةٍ ۞

دنیا مردار است و طالب آن سگان۔ هر جا که باشید دریابد شما را مرگ و اگرچه باشند در محلهائے محکم۔

فَاِذَا جَاۤءَ اَجَلُهُمْ لَا یَسْتَاْخِرُوْنَ سَاعَةً وَّلَا یَسْتَقْدِمُوْنَ ۞ و آدمی بر امر گست تعالی و امی

پس چون برسد آن وقت مقرر ایشان باز نمانند ساعتی و نه پیش روند۔

با وست تعالی شانه ۵ درین حدیقه بهار و خزان هم آغوش است * زمانه جام بدست و جنازه بر دوش است

کُلُّ شَیْءٍ هَالِکٌ اِلَّا وَجْهَهٗ ۞ کُلُّ مَنْ عَلَیْهَا فَانٍ ۞ وَّیَبْقٰی وَجْهُ رَبِّکَ ذُو الْجَلٰلِ وَالْاِکْرَامِ

هر چیز هلاک شونده است مگر روی او۔ هر که هست بر زمین فانی شود۔ و باقی ماند روے پروردگار تو خداوند بزرگی و انعام

۵ وقت آنست که زین ارض فنا در گذریم * کاروان گشت روان ما سرِ راهِ سفریم * توشهٔ راه نداریم و تهی دستانیم

سفرِ دور و دراز است چسان راه سپریم * جمع کردیم بسے گو سر و سامان لیکن * جز کفن پارهٔ دگر هیچ نه همراه بریم

پادشاها تو کریمی و رحیمی و غفور * دستِ ما گیر که در ماندهٔ و بے بال و پریم * عاقبت خیر بگردان بطفیل احمد

بر عطای تو و بر لطفِ نبی می نگریم * وحسرتا دنیا و دروزه عجب ناپائدار و عجب مکار است

که در دام او چه پیر و چه نوجوان بلکه طفل شیر خوار هم گرفتار است وائے دریغا و عجب

سورہ نساء (۵) ع
سورہ نحل (۱۴) ع
مشکوٰۃ شریف (۲)
سورہ قصص (۲۰) ع
سورہ الرحمٰن (۲۷) ع

بے رحم و بے وفا است کہ باکسی از چشم ترحم نہ نگریست۔ **و** دنیا سرائے ترک است۔ این راہِ خطرناک طے نمودن و بہ وحشت خانۂ لحد خفتن مسلّم پس درین دنیائے فانی و برین قلیل زندگانی دل منہ۔ و ہرگز بر آن اعتماد مکن۔ و با دراکِ احوال و اعمالِ مذمومۂ خود بسیار باید گریست و خندہ کم۔ فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَّلْيَبْكُوا كَثِيرًا **ه**

پس باید کہ بخندند اندکے و بگریند بسیارے

حجتِ زندہ دلی دیدۂ گریان باشد ❊ شاہدِ مُردگیِ دل لبِ خندان باشد **ه**

تا نہ گرید طفل کے جوشد لبن ❊ تا نگرید ابر کے خندد چمن

شیر

و ترا جہتِ خور و نوش و سیر و بازی و عیاشی و تحصیلداری و تعلقداری نیافریدہ اند مگر بنا بر عبادت (نمیخواہیم تعلّقدار باشم ❊ اگر باشم بکار یار باشم) وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

دنیا فریدہ ایم جن و انس را مگر برای آنکہ پرستند مرا۔

ه خوردن برائے زیستن و ذکر کردن است ❊ تو معتقد کہ زیستن از بہرِ خوردن است رباعی

تا چند بفکرِ دل خراشِ دنیا ❊ سرمایۂ حسرت انتعاشِ دنیا ❊ از دست مدہ شرافتِ اشرفِ خلق ادنیٰ تو مگرد در تلاشِ دنیا ❊ گر طالبِ دنیائی رنجور شوی ❊ ور طالبِ عقبائی مزدور شوی

یائے خطاب ... یائے خطاب ... رباعی

(حاشیہ: ۴۷ پارہ (۲۰/۱) سورہ (توبہ)؛ ۴۸ پارہ (۲۷) سورہ (زوارِیات))

زین ہردو چو بگذری و مولیٰ جوئی ٭ سر تا بہ قدم نور شوی نور شوی۔ نُورٌ عَلٰی نُورٍ
روشنی افزوده بر روشنی

یَهْدِی اللّٰهُ لِنُوْرِهٖ مَنْ یَّشَآءُ ۞ از وجود و از عدم گر بگذری
راه نماید خدا تعالی بنور معرفت خود هر کرا می خواهد۔

از حیاتِ جاودانی بر خوری ۞ و آسایشِ تن مخواه که دنیا جائے آسایش نیست بلکه

جای آزمایش است اَلَّذِیْ خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَیٰوةَ لِیَبْلُوَکُمْ اَیُّکُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا
آنکه آفرید مرگ و زیست را برائے آنکه بیازماید از شما کیست نیکوکار۔

اَلدُّنْیَا مَزْرَعَةُ الْاٰخِرَةِ در این دنیا آنچه خواهی کشت ثمرهٔ آن در آن عالم
دنیا مزرعهٔ آخرت است۔

خواهی یافت ۞ گندم از گندم بروید جو ز جو ٭ از مکافاتِ عمل غافل مشو۔

حُبُّ الدُّنْیَا رَأْسُ کُلِّ خَطِیْئَةٍ دنیا دو روزه گذشتنی و گزاشتنی است ۞
محبت دنیا سر همه خطا ها است۔

کرا جاودان ماندن امید نیست ٭ کسی را نه بینی که جاوید زیست ۔ خردمندی است

که غفلت بگذاری۔ و دل از دنیا برداری زادِ عقبیٰ حاصل کنی۔ اَلدُّنْیَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ
دنیا قید خانه مومن۔

وَجَنَّةُ الْکَافِرِ ۞ قُلْ مَتَاعُ الدُّنْیَا قَلِیْلٌ ج وَالْاٰخِرَةُ خَیْرٌ لِّمَنِ اتَّقٰی ۞
و جنت کافر است ۔ بگو بهره مندی دنیا اندک است۔ و آخرت بهتر است کسی را که پرهیزگاری کند

اَلْمَالُ وَالْبَنُوْنَ زِیْنَةُ الْحَیٰوةِ الدُّنْیَا ج وَالْبٰقِیٰتُ الصّٰلِحٰتُ خَیْرٌ
مال و فرزندان آرایش زندگانی دنیا است ۔ و حسنات پاینده بهتر اند نزدیک

۳۲ پاره (۱۸) سوره نور

۳۳ پاره (۲۹) سوره تبارک

۳۴ دیلمی روایت کرد

۳۵ مشکوٰة صفحه ۴۴۳

۳۶ مشکوٰة صفحه ۴۳۹

۳۷ پاره (۵) سوره نساء

۳۸ پاره (۱۵) سوره کهف

عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَّخَيْرٌ اَمَلًا۔ دنیا و آخرت بہم جمع نمی شوند۔

پروردگار تو از جہت ثواب خوب تر انداز جہت امید داشتن۔

حُفَّتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ وَحُفَّتِ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ ۝

جنت بذیل تکالیف مخفی است و دوزخ بذیل شہوات۔

اورده اند کہ مزبلہ در راہ واقع شدہ بود تا متردین عند المرور از آن بضبطِ نفس و نفس پرداختندے و برائے اینکہ متاذّی بہ عفونت نشوند دستمال بہ مشامِ خود ہا کشیدہ سبک بدر تاختندی۔ قضارا صاحب دلے روشن ضمیر را در آنجا گذر افتادہ فرمود کہ یَا اَیُّهَا النَّاس فضلۂ راہ افتادہ را از زبانِ حالش بیانی است کہ خالقِ عالم او را اوّلاً غذائے لطیف و پاکیزہ پیدا نمودہ۔ تا آنکہ او در شکمِ مخلوق فرو رفت و تحلیل گشت آخر از بدبوئی از ان تنفر پیدا شدہ و نوبت باکراہ رسید۔ درین صورت خواستگارِ انصاف است کہ درمیانِ ما و شما باعثِ این نفرت کیست۔ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّاُولِي الْاَبْصَارِ ۝

ہر آئینہ درین مقدمہ پندے ہست خداوندان چشم را

و باندوختنِ مال و متاعِ دنیا حریص مباش کہ بعد مرگِ تو مَالُكَ مَقْسُوْمٌ وَّعَلَيْكَ الْحِسَابُ

مال تو تقسیم می شود و حساب آن بر ذمہ تو باشد

وَحَلَالُهَا حِسَابٌ وَّحَرَامُهَا عَذَابٌ۔ وَاللّٰهُ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ۝

و حساب مال حلال و عذاب مال حرام بذمہ است۔ و خدا زود کنندۂ حساب است۔

وَنَضَعُ الْمَوَازِيْنَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا ۚ

ودر میان نهیم ترازوے عدل را روز قیامت پس ستم کرده نشود بر هیچکس هیچ ستے

وَاِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ اَتَيْنَا بِهَا ۗ وَكَفٰى بِنَا حٰسِبِيْنَ ۚ

واگر باشد عمل هم سنگ دانه سپندان حاضر کنیم آنرا - وما حساب کننده بسیم -

فَمَنْ يَّعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَّرَهٗ ۚ وَمَنْ يَّعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَّرَهٗ ۚ

پس هر که کرده باشد هم سنگ یکذره عمل نیک ببیند آنرا - وهر که کرده باشد هم سنگ یکذره عمل بد ببیند آنرا -

امروز کردن می توانی نمیدانی - وفردا می دانی نمی توانی ؎ چون توانستم ندانستم نبود

چون بدانستم توانستم نبود ؛ مطلب اگر بدست بود مغتنم شمار ؛ وآنرا زکف مده که پشیمانی آورد

رباعی جمعی به تمنای زر ومال خوش اند ؛ خلقی به تماشای خط وخال خوش اند

بیدل همه را بحال بد می بینند ؛ خوش حال کسانیکه بهر حال خوش اند و فقراء

بآسانی در بهشت روند - الفقر فخری آمده واغنیا تا مدت دراز بقدر تعلقات

(فقر فخر من است)

درحساب گاه گرفتار باشند - اِنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَّلَهْوٌ ؕ

جز این نیست که زندگانی دنیا بازیست وبیهودگی است -

وَاِنْ تُؤْمِنُوْا وَتَتَّقُوْا يُؤْتِكُمْ اُجُوْرَكُمْ وَلَا يَسْئَلْكُمْ اَمْوَالَكُمْ ؕ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا

واگر ایمان آرید وپرهیزگاری کنید بدهد شما را مزد شما ونه طلبد از شما مال شمارا - ونیست زندگانی دنیا

اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُوْرِ ؕ ؎ جهان خوش است ولیکن حیات می باید

مگر بهره که باعث فریب باشد

۲۱ پاره (۱۷) سوره انبیاء

۲۲ پاره (۳۰) سوره زلزال

۲۳ [illegible] علم نافع آنست که [illegible] عمل [illegible]

۲۴ ترمذی صفحه (۱۲۵)

۲۵ پاره (۲۶) سوره محمد

۲۶ پاره (۲۷) سوره حدید

اگر حیات نباشد جهان چه کار آید **العزیز** دعوی انا و لاغیری بگذار و خود را مثل

مرده انگار ہ ما اگر از سر من و مائی نهیم ✤ همچو نی سر بر خطِ نائی نهیم ۔

رمزها گوئیم ز اسرار قدم ✤ نکته ها خوانیم از لوح و قلم ✤ باب دمساز خود گر جفتمی

همچو نی من گفتنیها گفتمی ✤ اِنَّكَ مَيِّتٌ ✤ مُوْتُوْا قَبْلَ اَنْ تَمُوْتُوْا ہ

هر آئینه تو خواهی مرد ۔ پیش از مردن بمیرید ۔

عیب است بزرگ برکشیدن خود را ✤ وز جملهٔ خلق برگزیدن خود را ✤ از مردمک دیده بباید آموخت

دیدن همه کس را و ندیدن خود را و برتبور تکلف نا مشروع مکن ہ

از طلا و نقره گر سازند گنبد اغنیا ✤ بر سرِ گورِ غریبان گنبدِ گردون بس است

آورده اند که خلیفه هارون رشید با آنکه قصورِ مرتفعه بوقلمون داشت

باحداث عمارتی بی ستون خورنق رونق که فراتر از همه باشد و در بلندی سر بر آسمان

برافراشد همت برگماشت ہ رفعتش برتر از گمان بوده ✤ آسمان زیرِ آسمان بوده

در هنگام بنای این محلِ عظیم البنیان رفیع الشان از اقطارِ عالم سامان و مصالح

بنیاد

فراہم می آمد تا چوبکیہ ہمچو عزمِ مستقیم وقدرِ رفیع و یدِ طولای ہارون راست و بلند و دراز
۳ ۲ ۱ ۳ ۲ ۱
و برائے استقامتہ خرگاہ بے ستونِ آسمان استوانہ سرفراز بود رسید۔ شہرتِ آن در افواہ

افتادہ مردم دور و نزدیک بدیدارِ آن شتافتند و آن را اعجوبہ روزگار یافتند تا

بہلول دانا نیز بہ تماشائے آن رفت و بمعائنہ سرا پای آن چون مردم

خردہ بین غور و تامل درگرفت ہر دو سرچوب ندکور یکے بعد دیگرے گرفتہ بنعرہ تکبیر

درحرکت آورد۔ امّا تحریک میانۂ آن دستگاہی نداشتہ گو زورِ تمام بکار بُرد۔ مردم

ازچگونگی تحرک و سکون پرسیدند فرمود کہ ہر دو سرِ چوب طالبِ دین و دنیا بودم

آخر بدعائے دلی مستفید و کامیاب گشتم چون نوبتِ آزمایشِ تحریک جنبش میانۂ چوب

رسید خواستم کہ از آن سرمایۂ دارین حاصل کنم آوازی از چوب بگوشم رسید کہ ؎

گر خدا خواہی وہم دنیارِ دون ٭ این خیال است و محال است و جنون۔ باز از چوب

از کمالاتِ حالش دریافتم کہ باوجود آنکہ چوبے بیش نیستی سبب چیست کہ شہرت الی الآفاق

مشتاقِ دیدِ توگشته بپاسخش گفت راستی حسنے ندارم نہ پری ام نہ حورم لیکن بشیوۂ راستی

جواب
کہ دارم منظورم ہ راستی موجب رضای خداست ؛ کس ندیدم کہ گم شد از رہِ راست

ھُدًی وَّذِکْرٰی لِاُولِی الْاَلْبَابِ ۝ العزیز اعتقاد باید کرد کہ ایصالِ ثواب

برای آدا نمودن و پند دادن خندا و ندان خسرو را۔
بر طریقۂ مسنون حق است و دعائے زندگان امواتِ مومنہ را و صدقہ و خیرات بجہت

شان باطعام و استقاء عام از انیکہ جاری باشد۔ یا منقطع و احداث بقاع الخیر والبر مثلِ

خورانیدن۔ نوشانیدن مقامات نیک
پُل و مدرسہ و مسجد و سرا وغیرہ نافع است اما اولیٰ آنکہ ہ برگِ عیشی بگورِ خویش فرست

نفرستد کسے تو پیش فرست و سوال منکر و نکیر و سنجیدن کردارہائے بندگان بروز جزا

حق است و پلصراط بر روئے دوزخ نہند۔ تمام خلایق را از آنجا بگذرانند و جنت

و دوزخ و حوضِ کوثر و فرشتگان و کتبِ سماوی و کراماتِ اولیا و شفاعت

نمودنِ انبیاؑ و اولیا و علما حتیٰ اولادِ خود کہ در صغیر سن بمیرند در صورتِ حسن خاتمہ از

پروردگار تعالیٰ شانہ و عذابِ قبر کافران و بدکاران را و ہرچہ خبر داد نبیِ ما صلی اللہ علیہ

واله وسلم از علامات و احوال قیامت همه حق است و معراج پیغمبر ما صلی الله علیه واله وسلم به تن ظاهری در بیداری

بر آسمان تا مقامیکه خدا تعالی خواسته حق است و شریعت وی صلی الله علیه واله وسلم کامل ترین شریعت ها۔

و دین وی ناسخ دینها و امت وی بهترین امتها و یاران وی بهترین اصحابهاست صلی الله علیه واله وسلم و هیچ کس را

به تشخیص لعنت نباید کرد۔ الا آنکه بنص معلوم شود که (مثل فرعون) کافر مرده همچنین کسی را قطعی بهشتی نتوان گفت

سوائے عشرۂ مبشره و غیرهم یعنی دیگر کسانیکه مخبر صادق بشارت داده اند و اهل قبله را کافر نشاید گفت هر که برادر

دینی خود را کافر خطاب کند در صورت غیر مستحق بودنش این کلام بر قایل عاید میگردد و هیچ عاقل و بالغ تا وقتیکه

عقل و حواس او برجا باشد بمرتبه نرسد که احکام دین و تکلیف شرع شریف از وی ساقط گردد (**آورده اند** که

مرشدنا حضرت پیر دستگیر محی الدین جیلانی رحمة الله تا دوازده سال در بیابان در مجاهدۂ نفس و ریاضت

تن شاغل و مشتاق فوق العادة باختیار قیام و صیام عامل بودند تجلیات بر آنحضرت تافتی و اسرار

و نکات معرفت را مکاشفه دریافتی شبی در حالت جذب و شوق نوری بر آنحضرت ظاهر

شد که همه بیابان مستضی و مستنیر از ان گشت و ندا آمد که ای محبوب حق و ای

ضیا پذیر نور گیر

ع حضرت شاه عبد الحق محدث دهلوی در اخبار الاخیار می نگارند از حضرت الثقلین آنرا می گویند که بعد از انس و جن بیان ۰ می جو بیست ۱۲

مقصودِ مطلق از میانِ خلق برگزیدہ و از مخلصان برچیدہ تکلیفِ شرع را از تو بر داشتم و مقتضائے

عنایت بناصیہ حال تو نقش اِعْمَلْ بِمَا شِئْتَ فَاِنِّیْ قَدْ غَفَرْتُ لَکَ

کن ہرچہ خواہی پس بدرستی کہ بخشیدم ترا۔

نگاشتم۔ آنحضرت باستماع این ندا گفت۔ اِخْسَأْ اَیُّهَا الْمَلْعُوْنَ۔

دور شو اے مردود

لَاحَوْلَ وَلَاقُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیْمِ۔ تا آن نور مبدل بظلمۃ شد

نیست برگشت از بدی و نیست توانائی بہ نیکی مگر بمدد خدائے بلند و برتر۔

و شیطان پیش آنحضرت آمدہ پرسید کہ چون دانستی کہ آن ندا ندائے شیطان بود تا بدین

کلمات متکلم شدی فرمود آن را کہ عیان است چہ حاجت بہ بیان است تکلیف

شرع ہرگاہ از مرسلان کہ مالکانِ شرع اند ساقط نمی شود تا بہ مستبعان چہ رسد۔

گفت زہے خوش نصیبی کہ از خدیعۂ من رستی بسا اولیا را کہ از ولایت سرفراز بودند

مکر

از ہمین فریب گمراہ کردہ بودم پس اتباع شریعت لازم و حتمی است کہ بہیچ حال

واجب

ساقط نمی شود) و در پسِ ہر مسلمان اگرچہ صالح نبود نماز جایز است و در حالت

مستی و بیہوشی اگر کسے کلمۂ کفر گوید کافر نگردد و گناہ ہائے کبیرہ مومن را از ایمان

خارج نکند و سوال حق تعالی که در دنیا چه کردند حق است و ائمه اربعہ برحق و
حنفی و شافعی و مالکی و حنبلی
در موشگافیِ فقه ماجور و مثاب اند۔ و از دلائلِ کلامیہ و تدقیقات فلسفیہ خود را
کلام عقلی کلام باریک منطق
در ورطۂ حیرت و تذبذب میفگن و بر عقایدِ اسلام و قواعدِ ملت و بر طریقۂ سنیۂ

اہل سنت و جماعت قایم و ثابت قدم باش و سلامتیِ ایمان در میانِ بیم و امید است

و تصدیقِ منجمان و کاہنان در خبرِ غیب کفر است و نیز می خوردن را جایز داشتن

و قمار باختن يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْاَنْصَابُ وَالْاَزْلَامُ رِجْسٌ
اے مسلمانان جز این نیست کہ خمر و قمار و نشانہائے معبودان باطل و تیرہائے فال پلید است
مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطٰنِ فَاجْتَنِبُوْهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ۝ اِنَّمَا يُرِيْدُ الشَّيْطٰنُ اَنْ يُّوْقِعَ بَيْنَكُمُ
از کردار شیطان است پس احتراز کنید از وے تا بود کہ شما رستگار شوید جز این نیست کہ میخواہد شیطان کہ بانداز د در میان شما
الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَآءَ فِى الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَعَنِ الصَّلٰوةِ فَهَلْ اَنْتُمْ مُّنْتَهُوْنَ
دشمنی و ناخوشی بسبب خمر و قمار و باز دارد شمارا از یاد خدا و از نماز پس آیا الحال شما باز ایستادید۔
روزی یہودی بگرامیخدمت حضرت علی کرم اللہ وجہہ رسید و عرض نمود

کہ بعث و نشر و ظہورِ حشر قابلِ اعتبار نیست و نہ پیشِ عقلا تصدیقش بپایۂ ثبوت می رسد

محض امرِ خیالی است پس دنیائے جائے عیش و عشرت و مقامِ خوشی است۔ بخور و بنوش

تا از فکر بے سود عقبیٰ فارغ شوی فرسودند که راسخ الاعتقادم که ظهور قیامت و مواخذهٔ ذره ذره اعمالِ مردم بروزِ حساب امرِ صحیح و لازمیست من بر حکمِ خدا و رسول (کرم نموده) عمل می نمایم۔ بارے حسبِ گفتهٔ تو اگر قیامت را اثرے نباشد هر آئینه از اتلافِ ریاضت و محنتِ شاقهٔ چندروزهٔ خود فکری ندارم مخطی و عاصی نشدم۔ بخلافش اگر قیامت برپا شود چنانکه ذکرش در قرآن مجید است از ضعف اعتقاد و انکار مخلصی نیافتیم و تو ماخوذ و ملحد گشتی مرا خیال بر امورِ دوامی عقبیٰ است معاملهٔ دوروزهٔ دنیا را اعتباری نیست و بس

وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ هَادٍ ۚ وَمَنْ يَّهْدِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ مُّضِلٍّ ۚ

وهر که گمراه کند خدا پس نیست او را هیچ راه نماینده و هر کرا راه نماید خدا نیست او را هیچ گمراه کننده۔

فَمَنِ اهْتَدٰى فَلِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۚ

پس هر که راه یاب شد پس نفع او راست و هر که گمراه شد پس جز این نیست که گمراه میشود بضرر خود۔

العزیز از دروغ گفتن زبانِ خود را نگهدار که خدا تیعالیٰ دروغ گویان را دشمن دارد و در قیامت سخت ترین عذاب دروغ گویان را باشد۔ لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَى الْكٰذِبِيْنَ ۚ

لعنت خدا بر دروغ گویان

امّا سه جا جایز است۔ یکی در دفعِ ظلم۔ دوم بصلحِ دو کس۔ سوم به معاملاتِ زن و شوہر

پ (۲۴) سورۂ زمر
پ (۳۰) الف
صحیح مسلم صفحه ۳۲۵
پ (۳) سورهٔ آل عمران

یا میانِ ایشان مودت کردد۔ دروغ مصلحت آمیز بہ از راستی فتنہ انگیز

آوردہ اند کہ شیخ شیوخِ ما حضرت محبوب سبحانی غوث صمدانی سید

عبدالقادر جیلانی رحمۃ اللہ علیہ با ستر ضا و استجازتِ مادرِ مشفقہ خودش در ایامِ طفولیت

بغرضِ تحصیلِ علمِ دینی ہمراہِ قافلہ بارادۂ بغداد بر آمدند۔ ہنگامِ ترخیصِ والدۂ ماجدۂ

آنحضرت چہل دینار کہ از ترکۂ والد ماجد حضرتِ ممدوح بود زیر بغل در جیبِ آستینِ

قبا دوختہ وصیتی نمود کہ ای جانِ مادر تا آنکہ باشی راسخ باش۔ و بجز راست گوئی

حرفِ دروغ نگوئی۔ بعد طے شدن منازلِ قافلۂ مذکور بمقامِ خطرناک کہ کمین گاہِ قطاع الطریق

و راہزنان بود فرود آمد۔ قضارا سیہ درونان از این حال خبر داشتہ بر سرِ قافلہ افتادند

و بر مالِ مردم تاخت آوردہ ہمگی بغارتیدند۔ الحکم للہ حضرتِ ممدوح از دستِ آنہا نجات یافتند

و مالش محفوظ شدہ رہزنے از آن میان پیشِ حضرت رسیدہ بدریافتِ مقدارِ مالِ

موجودۂ شان پرداخت۔ چون سینۂ آن روشن ضمیر ہمچو آئینہ صفائی میداشت

از کیفیتِ دینار مطلع نمودند۔ آن تیرہ باطن کورچشم۔ بر راست گوئی و بر سادگیِ مزاجِ شان متعجب شدہ مخوف گشت و راہِ منزلِ خودش گرفت تا بدیگر شرکایش ازاین حال خبر رسانندہ آنہا یکی بعد دیگرے برائے آزمائشِ خدمتِ حضرت رسیدہ از موجودگیِ دینارہا مستفسر شدند پیرِ روشن دل از حالاتِ آن کماحقہٗ بلاکم و کاست چنانکہ بہ شخصِ اولین بیان فرمودند ہمچنان بسوالِ دیگران ہم بپرداختند کہ حرفی غلط حسبِ فرمان و وصیت مادرِشان از زبان بر نیاید۔ بر اندامِ شان نیز لرزہ افتاد بہ عُجب و حیرت تامہ بر منزلگاہ خود رفتہ بہ تقسیمِ مالِ غنیمت مصروف شدند۔ درین آوان سرخیلِ آنہا باستماعِ حالاتِ عجیبہ و غریبہ بہ پرسید کہ مالِ جملہ مردمانِ قافلہ بدست افتاد یا چیزی از آن ہنوز باقی است گفتند جوان پسرے را دیدیم کہ صورتش ہمچو خورشید تابان و درخشان است۔ از موجودگیِ دینارہا واقف نمودہ۔ احتمال بر دروغ و استہزا کردہ نظر بمالش نکردیم۔ و از دستبرد تفحص دینار نجات بخشیدیم۔ جملہ قطّاع الطریق حسبِ فرمانِ سرخیلِ خود آن خوش پسر را

پیشِ او گرفته بردند۔ تا آنکه سید الراسخین دینارہا کہ در جیبِ بغل خود میداشتند بدستش تحویل نمودند۔ آنہا دست بدندان شدہ و سر در گریبان انداختہ در مدحش زبان راندند فی الجملہ سرخیلِ مذکور باز جانبِ حضرت مخاطب شدہ عرض نمود کہ ما غارت گرانیم و قطاع الطریق پیشہ ماست۔ چرا افشارِ حال کردی۔ و مالِ مخفی بما پیش نمودی۔ ارشاد فرمودند کہ بر گفتۂ نصیحت و مادرِ عزیزم عمل کردم تا کار از دست نرود۔ و از جادۂ صداقت متجاوز نباشم۔ چون این خبر شنیدند ترسیدہ و بر کردارِ خود نادم گشتہ عرض نمود کہ تو از گفتۂ مادر خویش برگشتی وائے بر حالِ ما کہ خلافِ حکمِ احکم الحاکمین عمل میکنیم۔ غرض بر دستِ مبارکِ حضرت ممدوح توبہ کردند و ہمہ اسبابِ غارتیدہ راہبر دمانِ قافلہ و نیز مالِ پیر دستگیر باز دادند۔ تا آنکہ حضرت ممدوح با قافلہ مع الخیر بہ منزلِ مقصود رسیدند

زہی کرامات

و خرقِ عادات کہ در آن صغر سنی دلِ عالمی مسخر نمودند۔ آنا در میانِ اسلام فریقی است کہ از فضایل و بزرگیِ شان منکر و بغضِ وافی میدارد۔ و فریقی ہست کہ روایات بے دلیل

وبغیرِ ثبوت بیان کرده عوام را گمراه و بر آن حضرت اتهامات میکند و فریقی است که بر جادهٔ

مستقیم قایم و فضایلِ حقه را قایل است درین امر طول کلامی مقصودم نیست خدا یتعالیٰ

هر کرا خواهد راهِ صواب نماید۔ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ اما از جادهٔ

راه می نماید هر کرا خواهد بسوئے راه راست

اعتدال متجاوز مشو۔ ع گر حفظ مراتب نکنی زندیقی كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ

هر گروهی بآنچه نزد ایشان است شادمانند

ایعزیز روزے حضرت شیرِ خدا علی مرتضیٰ کرم الله تعالیٰ وجههٔ بیان فرمودند که من

با کسی کارِ نیک و بد درین عالمی نکرده ام۔ آنها عرض نمودند که یا امیرالمومنین اگر با دیگران

بد نکردی هر آئینه خیری کرده باشی۔ باز سوی یاران مخاطب شده اصراراً فرمودکه خیرے

با دیگران کردم و نه کار بد انچه کردم متعلق از نفس خود است بمصداق

آیهٔ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا **ایعزیز** از حضرت لقمان

هر که بکند کار نیک پس نفع وراست و هر که بدکاری کند وبال بر وی است۔

حکیم منقول است که من از چهار صد کتب پنج امر بر داشتم۔ سه یاد داشتنی و دو فراموش

کردنی۔ انچه یاد داشتنی است مرگ۔ وخدا۔ وکسیکه با تو احسان کند۔ آنچه فراموش کردنی است

ع پاره (۲) سورهٔ بقره

ع پاره (۱۸) سورهٔ مؤمنون

ع پاره (۲۴) سورهٔ حم سجده

احسانے کہ باکسے کردہ باشی - و بدی کسیکہ باتو کردہ باشد۔ **العزیز** بگذار امور خلق را

کہ می گذرد بحال خود - ومباش مگر خالی از تفکرات واعتراضات بر امور قضا و قدر زیراکہ در

طرفۃ العین خدائے جلشانہ تغیر میدہد از حالی بحال دیگر - پس اعتراض و تفکر تو بیجا خواہد بود
چشم زدن

(وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ) زیراکہ زمانہ عین مشیت خدا تیعالیٰ است
ومرو سپے چیزے کہ ترا دانش آن نیست -

لہذا بقضا و قدر راضی باش - ہر نیکی و بدی کہ بتو رسد از خدا تیعالیٰ دان - **سے**

سرنوشتِ ما بدستِ خود نوشت ٭ خوشنویس است ونخواہد بد نوشت

وَالْقَدْرُ خَيْرِهٖ وَشَرِّهٖ مِنَ اللّٰهِ تَعَالٰى - فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّٰهِ تَبْدِيْلًا وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّٰهِ تَحْوِيْلًا
خیر و شر تقدیر از خدا تیعالیٰ است - پس نخواہی یافت آئین خدا را تبدیلی و نخواہی یافت آئین خدا را تغیرے -

سے ہر گز نہ دِ شے رسد ز خلق مرنج ٭ کہ نہ راحت رسد ز خلق نہ رنج - اگرچہ بندگان را نیز تقدیرے

قدرتے و اختیارے دادہ اند کہ بر آن کار میکنند و ثواب نیکی و عذاب بدی یابند

اما از نیکی خدا تیعالیٰ راضی بود و از بدی نہ - اگر طاعت کنی توفیقش از خدا تیعالیٰ

دان - و اگر گناہ از تو صادر شود بنفس خود شمار کن **سے** نیکی و بدی کہ در نہاد بشر است

ع مشکوٰۃ صفحہ (۳۵۴)

ع پارہ (۱۵) سورہ (بنی اسرائیل)

ع پارہ (۲۲) سورہ (فاطر)

شادی وغمی که در قضا و قدر است ٭ با چرخ مکن حواله کاندر رہِ عشق

چرخ از تو ہزار بار بیچارہ تر است **العزیز** تعظیم کن علما را

که تعظیم اہل علم کامل سازد ایمان را۔ و استہزاے شریعت کفر۔ و اہانت کنندۂ علم خصم

خدا و رسول صلی اللہ علیہ وسلم است۔ علم دینی بیاموز که عملِ جاہل مقبول نیست ؎ علم دین فقہ است و تفسیر و حدیث

ہر که خواند غیر ازین گردد خبیث ٭ چون دانستی عمل کن که علم بی عمل۔ و عمل بے علم خیانکه

باید نتیجه نمید ہد عالم بے عمل کور یست مشعله دار ؎ علم را ہرگز نیابی تا نباشد شش خصال

حرصِ وافر فہمِ کامل جمعِ خاطر کلِ حال ٭ شفقتِ اُستاد باید ہم سبق یابی مدام

قطعه

لفظ را تحقیق خوانی تا شوی مردِ کمال ٭ آنکس که بداند و بداند که نداند

اسپِ طربِ خویش بر افلاک دواند ٭ آنکس که بداند و بداند که بداند

آنہم خرکِ لنگ بمنزل برساند ٭ آنکس که نداند و بداند که بداند

در جہلِ مرکب ابد الدہر بماند۔ فَمَنْ اَبْصَرَ فَلِنَفْسِہٖ وَمَنْ عَمِیَ فَعَلَیْہَا ؏

پس ہر که بینا شد پس نفع او راست و ہر که نابینا ماند پس زیان بر وے است۔

صحیح بخاری
صفحه (۱۴۱)

ع
پارہ (۷)
سورہ و انعام

وَمَنْ كَانَ فِي هٰذِهٖۤ اَعْمٰى فَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ اَعْمٰى وَاَضَلُّ سَبِيْلًا
وہر کہ باشد در دنیا کور سے وے در آخرت نیز کور است وخطا کنندہ تر است راہ را۔

وازتعلیم ومطالعۂ چند کتب ضروریہ قانع مباش وحتی الوسع در تالیف وتصنیف

دیگر خود را مستعد وآمادہ بدار۔ وہمت بر گمار کہ چیزے بکار آید بضمنش از معائنۂ دیگر

نسخہ جات مستفید ومستفیض باشی۔ وازتفہیم وتوقف مضامین تازہ سوادِ عظیم و

ومہارتِ کُلی حاصل کنی۔ بخلافش از مشغلہ وفکر سخن سنجی وموشگافی محترز باش

لایعنی

کہ توضیعِ وقت وتخلیۂ دماغت نشود وبکارت نخورد۔ كُلٌّ يَّعْمَلُ عَلٰى شَاكِلَتِهٖ
ہرکسی کار میکند بر طریقۂ خود۔

اَلشِّعْرُ كَلَامٌ حَسَنُهٗ حَسَنٌ وَقَبِيْحُهٗ قَبِيْحٌ العزیز ہمیشہ با وضو باش کہ وضو را سلاحِ
شعر کلام است بہتر او بہتر است وقبیح او قبیح۔

مومن میگویند کسیکہ با وضو باشد شیطان از و میگریزد۔ مادامیکہ مومن با وضو باشد

خدا تیعالی او را دوست میدارد۔ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِيْنَ ومسواک را ترک
وخدا دوست میدارد پاک باشندگان را۔

مکن۔ مسواک را از یک وجب زاید مدار۔ واز جانب عرض مسواک کنی نہ از

بالشت عرض دندان

طولش۔ واستعمالِ مسواک فوایدِ کثیرہ دارد منجملہ آن دو رکعت نماز با مسواک برابر است

Margin notes:
پارہ (۱۵) سورۂ بنی اسرائیل

پارہ (۱۵) سورۂ بنی اسرائیل

مشکوٰۃ — وضو

پارہ (۱۱) سورۂ توبہ

بخاری — وضو

مشکوٰۃ — وضو

بانفعا ورکعت بے مسواک) الخ ہرگاہ وضو کنی متوجہ قبلہ شوی بعد ختم آن نظر سوی آسمان کنی و

اَشْهَدُ اَنْ لَّا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهٗ لَا شَرِيْكَ لَهٗ وَاَشْهَدُ اَنَّ سَيِّدَنَا مُحَمَّدًا عَبْدُهٗ وَرَسُوْلُهٗ

گواہی میدہم کہ نیست ہیچ معبود مگر اللہ تعالےٰ او یکتا است شریک او دیگرے نیست گواہی میدہم کہ محمد (صلی اللہ علیہ وسلم) بندہ و رسول او است

بخوان ثواب بسیار یابی واین دعا خوانی کہ:- اَللّٰهُمَّ كَمَا طَهَّرْتَنَا بِالْمَاءِ فَطَهِّرْنَا مِنَ الذُّنُوْبِ

خدایا چنانکہ مارا باآب پاک کردی ہمچنان از گناہان پاک بکن۔

چون برین دعا مداومت کنی ہشت دروازہ بہشت برائے تو کشادہ شود و خدا تعالیٰ گناہان می بخشد

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِذَا قُمْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ فَاغْسِلُوْا وُجُوْهَكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ اِلَى الْمَرَافِقِ

اے مسلمانان چون برخیزید بسوئے نماز پس بشوئید روی خود را و دستہائے خود را تا آرنج

وَامْسَحُوْا بِرُءُوْسِكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ اِلَى الْكَعْبَيْنِ ۞ ایعزیز ہر گاہ آواز اذان بگوش تو

و مسح کنید سر خود را و بشوئید پاہائے خود را تا شتالنگ۔

برسد۔ در آنوقت سخن مگو۔ جواب اذان سنت است آنچہ موذن میگوید تو نیز جواب آن بگو

و بوقت حَيَّ عَلَى الصَّلٰوةِ و حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ بخوان

بعد ختم اذان این دعا بخوانی۔ اَللّٰهُمَّ رَبَّ هٰذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلٰوةِ الْقَائِمَةِ

الہ مالک این طلب کامل و رحمت قائمہ ہستی

اٰتِ سَيِّدَنَا مُحَمَّدَ نِ الْوَسِيْلَةَ وَالْفَضِيْلَةَ وَالدَّرَجَةَ الرَّفِيْعَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا

بدہ سردار ما محمد (صلی اللہ علیہ وسلم) را وسیلہ و بخشش و افضیلت و درجہ بلند و برانگیز او را بمقام

مَحْمُوْدَ نِ الَّذِيْ وَعَدْتَّهٗ وَارْزُقْنَا شَفَاعَتَهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيْعَادَ ۞ ایعزیز دلیت

محمود کہ وعدہ کردہ تو او را نصیب گردان ما را شفاعت او روز قیامت بدرستیکہ تو خلاف نخواہی کرد وعدہ را۔

پ (۶) سورۂ مائدہ ۵
مشکوٰۃ صفحہ (۶۱) ۴
مشکوٰۃ صفحہ (۶۱) ۴

(باجماعت) نماز فرض گزاردن افضل است و آخرِ وقت مکروه۔ چون آوازِ اذان
فرض امر حق تعالیٰ و سنت قول و فعل رسول صلی اللہ علیہ وسلم
بگوشِ تو برسد۔ کارہائے خود بگذار۔ و بہ نماز مشغول شو۔ و نماز را بروقت باآداب و شرائط
بجاآر نماز بشرائط چون برقِ تابندہ بآسمان رود۔ و نماز بکراہیت بآسمان راہ نیابد۔ باز
بروئے گزارندہ بر زنند۔ بوقتِ نماز از جمیع اندیشہا دلِ خود را پاک ساز۔ و باخشوع
و خضوع ادا کن و یقین دان کہ خدا تعالیٰ ترا می بیند۔ و نماز بغیرِ حضورِ قلب نفع نمی دہد مثنوی
پارۂ از گوشت در پہلوی تو ✻ بر نگردا اندورق از خوی تو ✻ پارۂ آن گوشت را دل خواندہ
آستین بر بیدلان افشاندہ ✻ در دلت بیتابیِ بسمل کجا ✻ دل کہ در معنے دلست آن دل کجا
ہیچ مشکل نیست جز پیچاکِ دل ✻ عقل حیران است در ادراکِ دل

یَوْمَ لَا یَنْفَعُ مَالٌ وَّ لَا بَنُوْنَ ۝ اِلَّا مَنْ اَتَی اللّٰہَ بِقَلْبٍ سَلِیْمٍ ۝
روزیکہ فائدہ ندہد مال و فرزندان ولیکن صاحب فائدہ آن بود کہ بیارد پیش خدا دل بے عیب را۔
لَا صَلٰوۃَ اِلَّا بِحُضُوْرِ الْقَلْبِ ۝ نماز خواص ہمین است اَلصَّلٰوۃُ عِمَادُ الدِّین
نیست نماز مگر بحضور قلب نماز ستون دین است
و مدارِ دین بر نماز است۔ نماز بارِ گران است۔ اگر از عہدۂ نماز برآمدی۔ ہمہ حساب

منصور (۵۹)

سنن الایمان صحیح مسلم
منصور (۲۲)

پارہ (۱۹)
سورۂ شعراء

حدیث

بر تو آسان شود۔ الصلوٰۃ معراج المومن۔ آمدہ۔ فرق میانِ مومن وکافر صرف نماز است
نماز معراج مومن است۔

کسیکہ نماز عمداً ترک کند او را بمذہب امام شافعیؒ زجر نمودہ شود اگر توبہ نماید بہتر والا واجب القتل است

مردم از بے نمازی نفرت میگیرند۔ و از بے نمازی خوک بہتر است۔ نماز را ہرگز ترک مکن

سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِم مِّنْ أَثَرِ السُّجُودِ ۚ و بوقتِ نماز نظر بسجدہ گاہِ خود کن و لو بفرض
نشانہ صلاح ایشان در روے ایشان است از اثر سجود۔

حضورِ قلب فی الحال ترا حاصل نباشد۔ امید است کہ آیندہ خدا تعالیٰ خواہد بخشید

و کم از کم بوقتِ تکبیر تحریمہ حضورِ قلب کافیست۔ و لے پنجگانہ نماز را ترک مکن

از قضا ادا بہتر دان۔ علی الخصوص نماز درمیانی را نگاہدار اگرچہ در نمازِ وسطیٰ مثلِ شب قدر

اختلاف است لیکن راجح عصر است حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ
تقید کنید بر ہمہ نمازہا و بر نماز میانہ یعنی خصوصاً بر نماز عصر و بایستید برائے خدا فرمانبردار شدہ

باید کہ نمازِ پنجگانہ بگذاری و حفاظتِ آن کنی۔ و بر بے نمازی سخت وعیدہا وارد شدہ اند

بعد ہر نمازِ فرض ۳۳ مرتبہ۔ سُبْحَانَ اللهِ و ۳۳ مرتبہ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ و ۳۴ مرتبہ اَللّٰهُ اَكْبَرُ و سہ مرتبہ
خدا تعالیٰ پاک و منزہ است — لایق ثنا خدا تعالیٰ است — خدا بزرگ است

اَسْتَغْفِرُ اللهَ بخوان۔ و بعد ادای نماز دستہا بردار و دعا کن کہ الٰہا نماز من قبول گردان
از خدا آمرزش میخواہم۔ — خدایا

حواشی: (۱) پارہ (۲۶) سورۂ فتح (۲) پارہ (۲) سورۂ بقرہ (۳) مشکوٰۃ صفحہ (۹۰) (۴) کان النبی صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم — بود نبی صلی اللہ علیہ وآلہ — اذا صلی استغفر اللہ ثلاث مرات — چون نماز میگذارد — سہ بار استغفار میخواند — رواہ مسلم

وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ ؕ اول برای خود و بعد از آن برای مادر و پدر خود و بعد از آن ارباب حقوق را دعا کن
گفت پروردگار شما دعا کنید بجناب من تا قبول کنم دعای شما را۔

إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُّجِيبٌ ؕ إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ ؕ و دعا بعد نماز مستجاب است۔ رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ ؕ
هر آئینه پروردگار من نزدیک است پذیرنده دعا۔ هر آئینه پروردگار من شنونده دعا است — ای پروردگار من دعا را من قبول فرما

و ترسان باش که آیا قبول درگاه شد یا نه۔ و مایوس مشو و امید قبول بدار لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ ؕ إِنَّ اللَّهَ
نا امید مشوید از رحمت خدا۔ هر آئینه خدا

يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا ؕ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ؕ **رباعی** باز آ باز آ هر آنچه هستی باز آ
می آمرزد گناهان را همه یکجا۔ هر آئینه خدا همان است آمرزگار مهربان

گر کافر و گبر و بت پرستی باز آ ؕ این درگه ما درگه نومیدی نیست ؕ صد بار اگر توبه شکستی باز آ

چون نماز ادا کردی در هر فعل و حالت از یاد رازق و آفریننده و آمرزنده ما غافل مباش

فَوَيْلٌ لِّلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُم مِّن ذِكْرِ اللَّهِ ؕ أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ؕ حتی هر نفسیکه
پس وای مر سخت دلان را که رو بگردانند از یاد کردن خدا آنگروه در گمراهی آشکار انند۔

فرو میرود ممد حیات است در آن لَا إِلَٰهَ و چون بر می آید مفرح ذات

در آن إِلَّا اللَّهُ نگاهدار۔ که او تعالی شانه روزانه بر ما سحاب احسانات

میکند هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ ؕ هرچند که معاوضه احسان
نیست جزای نیکو کاری مگر انعام بسیار

احسان هست ولی با خدا تعالی احسان نمودن از طاقت بشری دور۔ و امکانی ندارد

پاره (۲۴) سوره (مومن) ۴۰
پاره (۱۲) سوره (هود) ۴۰
پاره (۱۳) سوره (ابراهیم) ۴۰
پاره (۱۳) سوره (ابراهیم) ۴۰
پاره (۲۴) سوره (زمر) ۴۵
پاره (۲۳) سوره (زمر) ۴۶
پاره (۲۷) سوره (الرحمن) ۴۷

۱۳۱۱۸

اَمّا از یادِ محسنِ حقیقی خود غافل نبودن عینِ عبودیت است فَاِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلٰوةَ
پس چون نماز تمام کردید
فَاذْكُرُوا اللّٰهَ قِيَامًا وَّقُعُوْدًا وَّعَلٰى جُنُوْبِكُمْ فَاِذَا اطْمَاْنَنْتُمْ فَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ
پس یاد کنید خدا را ایستاده و نشسته و بر پہلوے خویش پس چون آرامیدید بر پا کنید نماز را
اِنَّ الصَّلٰوةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ كِتٰبًا مَّوْقُوْتًا ۞ اَللّٰهُمَّ يَا مُحَوِّلَ الْاَحْوَالِ حَوِّلْ اَحْوَالَنَا اِلٰى اَحْسَنِ الْحَالِ
ہر آئینہ ہست نماز بر مومنان فرض وقت معین کردہ شدہ۔ اے خدا اے برگردانندۂ حالات برگردان حالات ما را بخوبی
و در روزِ جمعہ غسل سنت است غافل مباش کہ شب جمعہ و روزِ جمعہ موردِ رحمتِ الٰہی است
تعالیٰ شانہٗ۔ و بعبادت معبودِ حقیقی مشغول باش۔ و درودِ شریف بکثرت بخوان و صلوٰۃ التسبیح
ہم ادا کن۔ و سورۂ کہف قرأت نما تا از فتنۂ مسیح دجال ایمن باشی و ہرگاہ بمسجد داخل شوی
اولاً دو رکعت نمازِ تحیۃ المسجد ادا کن و نیتِ اعتکاف بساز و سوائے۔ قَالَ اللّٰهُ وَقَالَ الرَّسُوْلُ
فرمودۂ خدا و فرمودۂ رسول
سخنی از امورِ دنیاوی بزبان میار۔ ہر کہ در مسجد سخن گوید حسناتش پامال میگردد چنانکہ
آتش ہیزم را می خورد۔ تا دمیکہ در مسجد بلا تکلم در انتظارِ نماز باشی گویا در عین نماز بود
يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِذَا نُوْدِيَ لِلصَّلٰوةِ مِنْ يَّوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا اِلٰى ذِكْرِ اللّٰهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ
اے مسلمانان چون اذان دادہ شود برائے نماز بروزِ جمعہ۔ پس سعی کنید بسوئے یاد کردن خدا و بگذارید خرید و فروخت
ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ۞ وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيْرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ۞
این بہتر است شما را اگر سیدانید۔ و یاد کنید خدا تعالیٰ را بسیار تا شما رستگار شوید۔

پارہ (۵) سورۂ النساء
پارہ (۲۸) سورۂ جمعہ

العزيز هرگاه امام گردانیده شوی برعایتِ مقتدیان نماز ادا کنی بعض تبفاخر و اظهار لیاقت و قرارت سوره ها و وظایف مطول میخوانند و نیز دعا پس این موجب اذیتِ مقتدیان است **و** نمازِ تهجد بخوان که نماز تهجد بسیار فضیلت دارد. تَتَجَافٰى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَّطَمَعًا خدا تعالی بر پیغمبرِ ما صلی الله علیه و آله وسلم فرض گردانیده. و بر ما سنت وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهٖ نَافِلَةً لَّكَ **و** نمازِ تراویح سنتِ موکده **و** چون نماز بامداد ادا کردی. افضل آنست که تا بر آمدن آفتاب از مصلی خود برنخیزی بعد بر آمدن آفتاب دو رکعت نماز اشراق بگذاری **و** نمازِ ضحی نیز بگذاری که در آن فضایل کثیره است **و** نمازِ عیدین وکسوف و استسقا سنت **و** نمازِ جنازه فرضِ کفایه **و** بی وضو داخل مسجد مشو. و دو رکعت نماز تحیة المسجد و بعد الوضو سنت است در حالتِ حدثِ کبیر قیام در مسجد حرام. و تفصیلِ این همه ابواب از کتبِ فقه بدانی **العزيز** استغفار بسیار کن که استغفار محو گرداند تقصیرات را. وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ

(interlinear glosses: اقل درجه چهار رکعت — دور می ماند پهلوی ایشان از خوابگاه — می خوانند پروردگار خود را ترس و امید — و بعضی شب بیدار باش بقرآن شب خیزی زیاده و شد — صبح — غسل ۱۲ — هر وقت که داخل مسجد شوی هر وقت که وضو کنی — و آمرزش طلب کنید از خدا. هر آئینه خدا آمرزنده مهربان است)

(margin notes: ۵۲ بلوغ المرام صفحه (۱۸۰) — ۵۳ پاره (۲۱) سوره (سجده) — ۵۴ پاره (۱۵) سوره (بنی اسرائیل) — ۵۵ مشکوٰة صفحه (۱۱۷) — ۵۶ ایضا — ۵۷ ایضا — ۵۸ صحیح مسلم شرح نووی صفحه (۲۷۹) — ۵۹ صحیح صفحه (۳۶۳) — ۶۰ پاره (۲۹) سوره (مزمل))

وپیش از طلوع و غروب آفتاب کم از کم از تہِ دل صد بار استغفار کن کہ تقصیراتِ گزشتہ

تلافی شود اِنَّ اللّٰہَ یُحِبُّ التَّوَّابِیْنَ وَیُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِیْنَ ۝ اِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِیْنَ

ہر آئینہ خدا دوست میدارد توبہ کنندگان را و دوست میدارد پاک شوندگان را۔ ہر آئینہ پروردگارِ تو آنان را

عَمِلُوا السُّوْٓءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوْا مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ وَاَصْلَحُوْٓا اِنَّ رَبَّكَ مِنْۢ بَعْدِهَا

کہ کار بد کردند بنادانی باز توبہ کردند بعد از آن وشایستہ کار شدند ہر آئینہ پروردگار تو بعد ازاین توبہ

لَغَفُوْرٌ رَّحِیْمٌ ۝ یٰٓاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا تُوْبُوْٓا اِلَى اللّٰهِ تَوْبَةً نَّصُوْحًا ۝

آمرزگار مہربان است۔ اے مسلمانان رجوع کنید بسوئے خدا رجوع خالص۔

ایعزیز در نوافل فاضل ترین عبادتہا تلاوت قرآن مجید است۔ روزینہ بعد نماز صبح

سہ پارہ۔ یا دو پارہ۔ یا کم از کم یک پارہ۔ تلاوت قرآن بکن اِنَّ قُرْاٰنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُوْدًا

ہر آئینہ قرآن خواندن فجر را حاضر میشوند فرشتگان

وَلَوْ سَلَّمْنَا اگر بکارِ دُنیا محو باشی بدرجۂ اخیر دو وبیست آیت بلاناغہ خواندہ باشی۔ و

و اگر تسلیم کنیم

بہ مجلسِ قراءتِ قرآن بلا تکلم سماعت کنی۔ و ثوابِ آن یابی۔ و موردِ رحمتِ الٰہی تعالیٰ

شانہ باشی وَاِذَا قُرِئَ الْقُرْاٰنُ فَاسْتَمِعُوْا لَهٗ وَاَنْصِتُوْا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ۝

وچون خواندہ شود قرآن پس گوش نہید بسوئے آن و خاموش باشید تا مہربانی کردہ شود۔

فردای قیامت قرآنِ مجید بشکلِ مجسّم شفاعتِ تو از خدا تعالیٰ خواہد کرد۔ و در سایۂ

عرش خواہی بود۔ و در ابتدائی تلاوتِ قرآن اَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِیْمِ ۝

۹۲ پ ۱ ر ۱۲ سورۂ بقر

۹۳ پ ۱۴ ر ۱۵ سورۂ نحل

۹۴ پ ۲۸ ر ۱۹ سورۂ تحریم

۹۴ مسلم صحیح مسلم صفحہ ۲۵۰

۹۵ پ ۱۵ ر ۹ سورۂ بنی اسرائیل

۹۶ پ ۹ ر ۱۲ سورۂ اعراف

خواندن سنت است فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ
پس وقتیکہ خواہی قرآن خواندن پناہ طلب کن بخدا از شیطان راندہ شدہ۔
ودر ابتدائی سورہ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ خواندن ہم سنت است وکوشش وسعی

تادر ادائی حروف تا ازمخارج شان ادا کنی۔ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيْلًا قرآن راشل
وترتیل کن قرآن را بواضح خواندن۔
نفسِ کعبہ مشاہدہ ومعائنہ نمودن عبادت است مخدرات سرا پردہائے قرآنی

چہ دلبرانند کہ دل می برند نہانی و بے وضو مَسِّ قرآن مکن۔ لَا يَمَسُّهٗ إِلَّا الْمُطَهَّرُوْنَ
کہ دست نمیرسانند بآن مگر پاک کردگان
و برکات ومعنی اش نگاہدار۔ و بر وعید از قہر کبریائی پناہ جو واز دوزخ ہراسان باش ہرکہ

از دوزخ ترسان باشد۔ اورا خدا تعالیٰ از آتش دوزخ خلاص دہد۔ و بر وعدہ ہا از خدا تعالیٰ

خواہان بہشت باش۔ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيْعَادَ العزیز باوضو بخواب
بدرستیکہ خدا تعالیٰ خلاف نمی کند وعدہ را
کہ روح مومن بعرشش میرود۔ وبعد نماز خفتن عشا پیش از خواب

آيَةُ الْكُرْسِيِّ تا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيْمُ بخوانی۔ ور وبقبلہ بخوابی
آیہ کرسی — واو بلند و بزرگ است
ودست راست زیر روئے خود بگذاری۔ وچون از خواب برخیزی

۹۱ پارہ (۱۴) سورہ نحل
۹۲ پارہ (۲۹) سورہ مزمل
۹۳ پارہ (۲۷) سورہ واقعہ
۹۴ پارہ (۳) سورہ آل عمران
۹۵ سی تذی صفحہ (۱۳)
۹۶ پارہ (۳) سورہ بقر

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ اَحْیَانَا بَعْدَ مَا اَمَاتَنَا وَاِلَیْهِ النُّشُوْرُ ۞ یا سبحان اللہ

شکر خدائیتعالیٰ است کہ او ما را بعد مردن زندہ فرمود و بجانب اوست رجوع۔ خدا پاک ہست

بگو و دستِ خود را در ہیچ ظرفِ آبے مینداز۔ تا آنکہ سہ مرتبہ آنرا نشوئی۔ زیرا کہ نمیدانی

در منام دستِ تو کجا بود خواب **الغرض** آخرِ شب بیدار باش کہ آنوقت رحمتِ الٰہی است

تعالیٰ شانہ ہر کہ در آنوقت در خواب ہست۔ از رحمتِ خدائیتعالیٰ محروم ہست۔ ؎

صبحِ صادق مرہم کافور دارد در بغل ٭ گر علاجِ زخمِ عصیان میکنی ہشیار باش

تو در خوابِ غفلتِ ہستی و خدائیتعالیٰ بیدار۔ لَا تَاْخُذُهٗ سِنَةٌ وَّلَا نَوْمٌ

نگیرد او را غنودگی و نہ خوابے۔

پس میانِ خفتہ و بیدار محبت چگونہ تواند شد۔ لہذا ہموارہ سحر خیزی عادت کن و از

دعا غافل منشین ؎ ہر کانِ سعادت کہ خدا داد بحافظ ٭ از دولتِ شب تار و دعا سحری بود

ہر چند کہ درد بر درد می افزاید۔ و درد مندم می نماید۔ مثل مارِ دُم بُریدہ و مردم

مار گزیدہ پیچ و تاب میخورم ؎ کجا روم چکنم حالِ دل کرا گویم ٭ کہ گشتہ ام زغم و جور روزگار ملول

؎ مرا دردیست اندر دل اگر گویم زبان سوزد ٭ وگر دم در کشم ترسم کہ مغزِ استخوان سوزد

ے ازآن گریان است چشم من که از لوحِ وجودِ خود ؛ بشویم نقشِ خویش و صورت آن یار بر بندم

مگر اینقدر دانم که دعای هنگام درد مقبول و مدعا زود حصول میشود۔ یارب دعای من جز این نیست کہ

حشر ما با رسول کن و این دعا را قبول کن ے

عیدِ کسان بغرۂ شوال میشود ؛ عیدِ من آن زمان که ببینم جمالِ دوست ؛ ے اے مقصدِ جان و مطلبِ دل

مطلوبِ دل از درِ تو حاصل ؛ مشکل بہ توجہ تو آسان ؛ آسان بہ تغافلِ تو مشکل ؛ قطعہ ای فراقِ تو یارِ دیرینہ

غمِ تو غمگسارِ دیرینہ ؛ دردِ تو مهمانِ هر روزه ؛ داغِ تو یادگارِ دیرینہ

رَبِّ اَوْزِعْنِیْ اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِیْۤ اَنْعَمْتَ عَلَیَّ وَعَلٰی وَالِدَیَّ

ای پروردگار من الہام کن مرا کہ شکر این نعمت تو کنم کہ انعام کردۂ بر من و بر پدر و مادر من

وَاَنْ اَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضٰىهُ وَاَدْخِلْنِیْ بِرَحْمَتِكَ فِیْ عِبَادِكَ الصّٰلِحِیْنَ ۝

والہام کن مرا کہ بجا آرم کردار شائستہ کہ خوشنود شوی بآن و درآر مرا برحمت خود در زمرۂ بندگان شائستہ خویش۔

پ ۱۹ ع ۱۷
سورۂ نمل

ے ارباب حاجتیم و زبانِ سوال نیست ؛ در حضرتِ کریم تمنا چہ حاجت است

جانِ جہان نماست ضمیرِ منیرِ دوست ؛ اظہارِ احتیاج خود آنجا چہ حاجت است

ے چو کُحلِ بینش ما خاکِ درگہِ تو بود ؛ کجا رویم بفرما از این جناب کجا

؎ آنجا که لطفِ شاملِ و خلقِ کریم تست ؛ جرمِ گذشته عفو کن و ماجرا مپرس ؎

دل گفت وصالش بدعا باز توان یافت ؛ عمریست که عمرم همه در کار دعا رفت ؎

دست از طلب ندارم تا کارِ من بر آید ؛ یا جان رسد بجانان یا جان ز تن بر آید

؎ ذوقی چنان ندارد بی دوست زندگانی ؛ بی دوست زندگانی ذوقی چنان ندارد

آنچه از بارِ غمش بر دلِ مسکینِ منست ؛ برود دل ز منُ از دلِ من آن نرود ؎

شنیده ام سخنِ خوش که پیرِ کنعان گفت ؛ فراقِ یار نه آن میکند که بتوان گفت ؎

گر یک شبے بدستِ من افتد نگارِ من ؛ مشکل بود که دامنش از کف رها کنم ؎

دی گفت طبیب از سرِ حسرت چو مرا دید ؛ هیهات که دردِ تو ز قانونِ شفا رفت رباعی

تا ظن نبری که از جهان میترسم ؛ از مردنُ از رفتنِ جان میترسم ؛ مردن چو حقیقت است از آن باکم نیست

چون نیک نزیستم از آن می ترسم ؎ رسیده مژده که ایامِ غم نخواهد ماند

زندگی نگردم

چنان نماند و چنین نیز هم نخواهد ماند ؛ بیقین می پندارم که هم درین نزدیکی دعای مرا

اثر آید۔ و سرِ من بر آن در آید۔ آمین ؎ یَا نَبِیَّ اللّٰہِ اَلسَّلَامُ عَلَیْکَ

روضہ مقدس

اِنَّمَا الْفَوْزُ وَالْفَلَاحُ لَدَیْکَ ؎ بسلام آمدم جوابم دہ ٭ مرہمی بر دلِ خرابم نہ

بس بود جاہِ احترام مرا ؎ یک علیک از تو صد سلام مرا ٭ زاریِ من شنو تکلم کن

گریۂ من نگر تبسم کن ؎ لب بجنبان پئے شفاعتِ من ٭ منگر در گناہ و طاعتِ من

ایعزیز محبت سہ قسم است۔ اولاً مثلِ درد کہ تکلیف میدہد و ایذا میرساند

و آن محبتِ ماسوا اللہ است۔ دوم مثلِ دارو کہ تلخ است دفع مرض۔ گاہ بگاہ

ضرورتِ آن می افتد۔ سوم مثلِ غذا کہ بغیر آن گذیرے نیست۔ پس اگر تو

با خدا تعالیٰ و رسولِ مقبول علیہ الف الف صلوٰۃ و سلام۔ اعلیٰ ترین محبت مثلِ غذا

(کہ بدونِ آن رستگاری نیست) بدل داری ایمانِ تو کامل است۔ و اگر

قسم دوم مثلِ دارو میداری از حسنِ خاتمۂ تو می ترسم۔ ہر قدر کہ محبت

میداری۔ ہمان قدر یادش می کنی۔ مَنْ اَحَبَّ شَیْئًا اَکْثَرَ ذِکْرَہٗ ؎

ہر کہ محبوب دارد چیزیرا بسیار می کند ذکر او

ع چراغِ خانهٔ دل روئے یار ہست ؎ دانہ چون اندر زمین پنہان شود

بعد ازآن آن سر بسر بستان شود قطعه ای ازکرمت امید وارم ٭ جز رحمتِ تو کس ندارم

رحمی کن و دستگیرِ من شو ٭ بر تست حواله جمله کارم رباعی یارب تو کریمی و رسولِ تو کریم

صد شکر که ہستیم میانِ دو کریم ٭ ما را چه غمِ روزِ قیامت باشد

سلطان چو کریم آمد و دیوان چو کریم ؎ جرمِ ما پشّه رحمتِ تو ہواست

در ہوا پشّه مستقیم کجاست رباعی شاہا زکرم برمنِ درویش نگر ٭ برحالِ منِ خستهٔ دلریش نگر

ہرچند نیم لایق بخشایش تو ٭ برمن منگر بر کرم خویش نگر رباعی یا رحمةِ تو من از گنه نندیشم

با توشهٔ تو زرنجِ ره نندیشم ٭ گر لطفِ توام سپید رو انگیزد ٭ یکذرّه ز نامهٔ سیه نندیشم

مثنوی ہرکجا آبِ روان حضرت بود ٭ گریهٔ من باعثِ رحمت بود

نے که نالان است بشنو ازچه نیست ٭ چوب نالد دل ننالد خوب نیست

تا نگرید کودکِ حلوا فروش ٭ بحرِ بخشایش نمی آید بجوش

اُدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَّخُفْيَةً اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِيْنَ ۝ وَادْعُوْهُ خَوْفًا وَّطَمَعًا ۝

یاکنید پروردگار خود وا زاری کنان و پوشیده از مردمان هر آئینه او دوست ندارد از حد گذرندگان را۔ و بپرستید او را بترس و امید

اِنَّ رَحْمَتَ اللّٰهِ قَرِيْبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِيْنَ ۝ وَاذْكُرْ رَّبَّكَ فِيْ نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَّخِيْفَةً

هر آئینه بخشایش خدا نزدیک است از نیکوکاران و یاد کن پروردگار خود را در ضمیر خود بزاری و ترسکاری و یاد کن

وَّدُوْنَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ وَلَا تَكُنْ مِّنَ الْغٰفِلِيْنَ ۝

پروردگار خود را بکلام پست تر از بلند آوازی بامداد و شبانگاه و مباش از غافلان۔

سورۂ اعراف — رکوع ۲۴

خیال کن که گوسپندها روزانه به تعداد کثیره که شمارش در عقل و فهم مردم نمی گنجد

مذبوح می شوند۔ چون آنها را عموماً عادت سحرخیزی است۔ او تعالیٰ شانه در توالد و تناسل

خیلے خیر و برکت داده۔ باوجودیکه ماده اش یک یا دو بزغاله می زاید و همیشه کرورها موجود

می باشند ؎ خوشتر آن باشد که سر دلبران ✤ گفته آید در حدیث دیگران

وبخلافش تخفیف تولید سگان را بخوابیدگی دم صبح سبب است بیّن (ظاهر) ماده

آن بهر دفعه چهار و پنج توله (بچه) می دهد و کسی این را نمی خورد۔ باوجود این تعداد سگ

بمقابلۂ گوسفندان هیچ نیست حضرت لقمان به پسر خود نصیحت فرمود یٰبُنَیَّ لَا یَکُوْنَنَّ الدِّیْکُ اَکْیَسَ مِنْکَ

ای پسر خورد من باشد مرغ زیرک از تو یعنی

ایعزیز حرمت مادر و پدر خویش نگاهدار۔ در رضائے ایشان رضائی خداتعالیٰ دان

و با ایشان در کلام هرگز خشونت و درشتی مکن۔ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبْلُغَنَّ
ونکنید با پدر و مادر نیکو کاری اگر برسد
عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا
نزدیک تو بکلان سال یکے از ایشان یا هر دو پس مگو ایشان را اف و بانگ مزن
وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ۝ وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ
بر ایشان و بگو بایشان سخن نیکو. و پست کن برائے ایشان بازوی تواضع را از جهت مهر بانے
وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا ۝ پس از مردن خاتمۂ اعمال میشود۔ امّا
و بگو اے پروردگار من بخشا بر ایشان چنانکه پرورش کردند مرا در خردسالے
عمل سه کس که ثواب و نتیجه آن پیوسته برقرار می ماند۔ اولاً اوقاف دوم تعلیم

علم۔ سوم اولادِ صالح که جهتِ مادر و پدرِ خود دعائے خیر بکنند

فَمَنِ اهْتَدَى فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ۝
پس هرکه راه یافت جز این نیست که راه یافت برائے خود. و هرکه گمراه شد جز این نیست که گمراه میشود بزیان خود و نیستم من بر شما نگهبان۔
مَنِ اهْتَدَى فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۝
هرکه راه یابد پس جز این نیست که راه مییابد برائے نفس خود. و هرکه گمراه شود پس جز این نیست که گمراه میشود بر نفس خود
وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى ۝ الغرض همه کس را بغیبت یاد مکن
و نه بر دارد هیچ بردارنده بار گناه دیگرے۔
که غیبت از زنا بدتر است۔ و نیکی ها را محو سازد۔ غیبت آنست که پس

پشتِ کسی عیبِ او بیان سازی شخصی عرض کرد که یا رسول الله صلی الله

علیه وسلم اگر در وآن عیب باشد فرمود عیبی که باشد ذکرِ او غیبت است آنچه که

در و نباشد بهتان کردی بر او تهمت ساختی - يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ

اے مسلمانان احتراز کنید از بسیاری گمان بد

إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا ۚ أَيُحِبُّ

هر آئینه بعض بدگمانی گناه است و جاسوسی مکنید و غیبت نکند بعض شما بعض را - آیا دوست میدارد

أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ

کسی از شما که بخورد گوشت برادر خود که مرده باشد پس متنفر شوید از وے بترسید از خدا که بتحقیق خدا از توبه پذیر مهربان

ایعزیز از نامحرمان چشم بدوز که نظر بسوئے نامحرم بد تر است از ترکش

زهر آلود ابلیس - وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ ۚ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

و اگر وسوسه انداز د ترا از جانب شیطان وسوسه اندازنده پس پناه طلب کن از خدا هر آئینه او شنوا دانا

وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَىٰ ۖ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا ۚ قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ

و نزدیک مشوید بزنا هر آئینه وے بیحیائی است و بدراهی است - بگو مردان مسلمان که بپوشند چشم خود را

وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ۚ ذَٰلِكَ أَزْكَىٰ لَهُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ۚ

و نگاه دارند شرمگاه خود را این پاکیزه تر است ایشانرا هر آئینه خدا خبردار است بآنچه می کنند

وَقُل لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ ۚ وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ

و بگو زنان مسلمانانرا که بپوشند چشم خود را و نگاه دارند شرمگاه خود را - و او باشماست هر جا که باشید

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۚ ایعزیز کهن جامهٔ خویش پیراستن

و خدا بآنچه میکنید بینا است -

مطلب

به از جامهٔ عاریت خواستن ❊ آنچه خواهی از خدا تعالی بخواه و از غیر او چیزے

پ ۲۶ ع ۱۴ سورهٔ الحجرات

پ ۹ ع ۱۴ سورهٔ اعراف

پ ۱۵ ع ۴ بنی اسرائیل

پ ۱۸ ع ۱۰ سورهٔ نور

پ ۲۷ ع ۱۷ سورهٔ حدید

وَاعْتَصِمُوا بِاللّٰهِ ؕ هُوَ مَوْلٰىكُمْ ۚ فَنِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّصِيْرُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيْزٌ
وچنگ زنید بخدا او ست خداوند شما۔ پس نیکو خداوند است ونیکو مددگار است۔ ہر آئینہ خدا توانا غالب است
وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ يَّشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ؕ اگر تو فتوحی حلال رسد ردمکن۔ بقدر
وخداے روزی دہد ہر کرا میخواہد بے حساب۔
احتیاجِ خود قناعت کردہ تتمہ محتاجین ومستحقین را بدہ۔ چیز یکہ حلال بی سوال رسد

دادۂ خداست ؎ یا رب تو چنان کن کہ پریشان نشوم ٭ محتاجِ برادران وخویشان نشوم

بے منتِ مخلوق مرا روزی دہ ٭ تا از درِ تو بردرِ ایشان نروم ؎ یا رب در خلق تکیہ گاہم نکنی

محتاجِ گدا و پادشاہم نکنی ٭ موی سیہم سفید کردی زکرم ٭ باموئے سفید روسیاہم نکنی

و آنچہ خوری از کسب خود بخور۔ ہر کہ از کسبِ دیگر لقمہ خورد۔ او در ثوابِ عبادتش

شریک شود و یک نانِ جوی نصیبِ تو شود نیمی بخور۔ ونیمی دیگر بفقرا بدہ۔ خدا تعالےٰ

نمی پسندد کہ تو سیر باشی وفقیر گرسنہ ؎ نیم نانے گر خورد مردِ خدا ٭ بذل درویشان کند

نیمی دگر ٭ نیم نان بستاند وصد جان دہد ٭ آنچہ در وہمت نیاید آن دہد

وَمَنْ يَّبْخَلْ فَاِنَّمَا يَبْخَلُ عَنْ نَّفْسِهٖ ؕ **العزیز** لقمہ کسبِ حلال بدست آرد
وہر کہ بخل میکند جز این نیست کہ بخل می کند از خویش

۹۲ (پارہ ۱۷ رکوع ۱۰) (سورہ حج)
۹۳ الف ب ۹۴ (پارہ ۱۸ رکوع ۱۰) (سورہ نور)
۹۵ (مشکوٰۃ صفحہ ۲۴۱)
۹۵ (پارہ ۲۶ رکوع ۸) (سورہ محمد)
۹۶ (مشکوٰۃ صفحہ ۲۴۱)

وازحرام وشبہات دور باش۔ ہرطاعتیکہ ازقوتِ حلال کردہ شود مقبول۔ وازقوتِ حرام

مردود۔ اگر یک لقمہ ازحرام یامشتبہ بجرام خوری۔ تاچہل روز نظرِ رحمت تبونمیرسد

وحلاوتِ عبادت نمی یابی۔ فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلٰلًا طَيِّبًا ۚ وَاشْكُرُوا

پس بخورید ازآنچہ خدا روزی داد شما را حلال پاکیزہ۔ وشکرکنید

نِعْمَتَ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُوْنَ ۝ پیغمبران علیہم السلام ودیگر ارکانِ دین کسبِ حلال

برنعمت خدا اگر اورا می پرستید۔

اختیار کردہ بودند۔ اکثر اہلِ دیارِ ماکسب وحرفت راکسرِ خود میدانند۔ ونوکری را

فخر۔ حالانکہ معاملہ بالعکس است۔ ؎ نانے بدو روز گر شود حاصلِ مرد

وز کوزۂ شکستہ دمِ آبے سرد ٭ مامورِ کسے دگر چرا باید بود ٭ تاخدمتِ

چون خودی چرا باید بود۔ وعلاوہ برآن در بسیاری از نوکری خلافِ شرع امور

واقع میشوند وحرام۔ واگر پیشۂ ملازمت اختیار کنی۔ خیال دار کہ درآن خلافِ

احکامِ الٰہی حکمی نباشد کہ برآن ترا عمل کردن افتد۔ وَمَنْ لَّمْ يَحْكُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ

وہرکہ حکم نکند بآنچہ خدا فرو فرستادہ است

فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْكٰفِرُوْنَ ۝ وعیدی است سخت۔ وعمل موجب او بار دنیا است

پس ایشانند نامعتقدان۔

ویک سبب وبالِ آخرت۔ اوّل ملازم را خلافِ حکمِ بالادستِ خود عمل کردن دوم

بیمار را خلافِ رائے طبیب جُستن۔ سوم مرید را خلافِ حکمِ مرشد راہ پیمودن ؎

دست زن بر دامنِ صاحبدلے ⁂ بو کہ آسان گردوت ہر مشکلے ⁂ لیکن تحتِ

بالادستِ ظالم ملازمت مکن۔ اَللّٰھُمَّ لَا تُسَلِّطْ عَلَیْنَا جَبَّارًا شَقِیًّا و از علاجِ

خدایا جبار شقی را بر ما مسلط نفرما۔

طبیبِ نادان بہ پرہیز۔ نیم طبیب خطرِ جان مشہور است۔ و بر دستِ پیرِ مخالفِ

شرع شریف بیعت مکن۔ و نیم مرشد خطرۂ ایمان است ؎ ای بسا ابلیس آدم رُوے ہست

پس بہر دستے نباید داد دست۔ و مرشدِ کامل و حاکم عادل و حکیم حاذق بدست آر

ورنہ بالعکس نتیجہ ظاہر میشود ؎ منت منہ کہ خدمتِ سلطان ہمین کنم

منت شناس ازو کہ بخدمت بداشتت و بر بلاہا صابر باش۔ اگر بر بلا صبر کنی

بلا از تو دفع گردد۔ و کفارۂ گناہ تو شود ؎ صبر تلخ آمد ولیکن عاقبت

میوہ شیرین دارد پر منفعت۔ اَلصَّبْرُ مِفْتَاحُ الْفَرَجِ ⁂ یٰاَیُّھَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا

صبر کلید فرحت است۔ اے مسلمانان

مشکوۃ شریف (۳۳)

پارہ (۲)
سورۃ البقرہ

اِسْتَعِیْنُوْا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوۃِ اِنَّ اللّٰہَ مَعَ الصّٰبِرِیْنَ ۞ و خداوند عالم
مدد جوئید در تحصیل ثواب آخرت بصبر و نماز۔ ہر آئینہ خدا با صابران است
ہیچ مرضی را خلق نفرمودہ کہ دوائش پیش از مرض نیافریدہ باشد لیکن بی حکم او دوا اثر نمی بخشد
؎ از قضا سرکنگبین صفرا فزود ٭ روغن بادام خشکی می نمود ٭ چون قضا آید طبیب ابلہ شود
آن دوا در نفس او گمرہ شود و ہر فرد بشر کہ بشدت مرض و تکلیف دیگر مبتلا باشد چون
برگ درختان گناہش میریزد۔ پس لازم است کہ در شداید مرض و تکالیف گوناگون صبر و تحمل و شکر کند

وَمَنْ شَکَرَ فَاِنَّمَا یَشْکُرُ لِنَفْسِہٖ وَمَنْ کَفَرَ فَاِنَّ رَبِّیْ غَنِیٌّ کَرِیْمٌ ۞
و ہر کہ شکرگزاری کند پس جز این نیست کہ شکر گذاری میکند برای نفع خویش و ہر کہ ناسپاسی کرد پس پروردگار من بی نیاز کرم کنندہ است
و بر نعمتہا شکر کن۔ در شکر اندر ش مزید نعمت۔ وَمَنْ یَّشْکُرْ فَاِنَّمَا یَشْکُرُ لِنَفْسِہٖ ۞
و ہر کہ شکر کند۔ پس جز این نیست کہ شکر میکند برای نفس خود
و ہمیشہ در اسباب دنیا موازنہ و مقابلہ خود از آنکس بکن کہ از تو کمتر باشد نہ از شخص
برتر تا در آتش رشک و حسد نسوزی و کفران نعمت نکنی۔ وَلَا تَمُدَّنَّ عَیْنَیْکَ اِلٰی
و مکشائے دو چشم خود را بسوئے
مَا مَتَّعْنَا بِہٖ اَزْوَاجًا مِّنْہُمْ زَہْرَۃَ الْحَیٰوۃِ الدُّنْیَا لِنَفْتِنَہُمْ فِیْہِ ۞
آنچہ بہرہ مند ساختہ ایم با آن جماعتہا را از ایشان از قسم آرائش زندگانی دنیا تا مبتلا کنیم ایشان را در آن
و جناب سعدی شیرازی رحمۃ اللہ علیہ فرمودہ کہ روزے بر بے کفشی خود گریستم شخصی را

پارہ (۲۱) سورۂ لقمان
پارہ (۱۹) سورۂ نمل
پارہ (۱۶) سورۂ طٰہٰ

دیدم که پائے نداشت۔ شکرِ ایزد تعالی بجا آوردم که مرا از پا محروم و معذور نداشته

وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ ۝ وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ۝

وسپاس گوئید مرا و ناسپاسی من نکنید۔ و شکر کنید بر نعمتِ خدا اگر او را مے پرستید

اگر شکرِ نعمت کنی خدا تعالی نعمت را بر تو زیاده گرداند۔ اگر کفرانِ نعمت کنی در عذاب

الٰہی گرفتار شوی۔ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ ۝

اگر شکر کنید زیاده دہم شمارا و اگر ناسپاسی کنید۔ ہر آئینه عذاب من سخت است

ایعزیز پیشهٔ قناعت اختیار کن۔ قناعت گنجیست غیر فانی۔ و از فقر و فاقه

شکایت مکن که درجهٔ تو کم میشود۔ و فقر میراثِ پیغمبران علیہم السلام است و خاصّه

خاندانِ نبوت۔ يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللّٰهِ ۚ وَاللّٰهُ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ۝

اے مردمان نیازمندانید بسوئے خدا و خدا اوست بے نیاز ستوده

؎ بوقتِ تنگدستی آشنا بیگانه میگردد ٭ صراحی چون شود خالی جدا پیمانه میگردد

قطعه پس زانو منشین و غمِ بیهوده مخور ٭ که زغم خوردنِ تو رزق نگردد کم و بیش

چون از این کوشش بیفائده سودی ندهد ٭ پس میازار دلِ خود زغمِ ای دوراندیش

؎ مکن زغصه شکایت که در طریقِ ادب ٭ براحتے نرسید آنکه زحمتے نکشید

۴۷ پاره (۲) سورهٔ بقره

۴۸ پاره (۱۴) سورهٔ نحل

۴۹ پاره (۱۳) سورهٔ ابراہیم

۵۰ پاره (۲۲) سورهٔ فاطر

وَاللّٰهُ الْغَنِیُّ وَاَنْتُمُ الْفُقَرَآءُ ۚ فَاِنَّ مَعَ الْعُسْرِ یُسْرًا ۙ اِنَّ مَعَ الْعُسْرِ یُسْرًا ؕ

وخدا توانگر است و شما محتاجید۔ پس زیرا کہ ہر آئینہ متصل دشواری آسانیست۔ البتہ متصل دشواری آسانیست

سَیَجْعَلُ اللّٰهُ بَعْدَ عُسْرٍ یُّسْرًا ؕ وکم خوردن وکم خفتن وکم گفتن عادت کن

پدید خواہد آورد خدا بعد از تنگدستی آسایش را۔

گوش بند و چشم بند و لب بہ بند ؛ گر نہ بینی سر حق بر من بخند۔ و زبان خود را نگاہدار از بسیار گفتن

اگرچہ ہمہ راست باشد بجز ضرورت سخن مگو۔ تا آنکہ کسی نہ پرسد ہیچ مگو۔ آنچہ گوئی

مختصر و بامعنی بگو۔ نقصانات گویائی از مطالعہ کیمیائی سعادت حجت الاسلام بدان

سخن بسیار گفتن دل را میراند۔ اِنَّ کَثْرَةَ الْکَلَامِ یُقَسِّیُ الْقَلْبَ الْعَزِیْز

گفتگوے بسیار دل را سخت میکند۔

خرج باندازہ دخل کن و بر احوال آنکس بباید گریست ؛ کہ آمد بود نوزدہ خرج بیست ؛ و اسراف

مکن کہ بہلاکت میکشد۔ اِنَّهٗ لَا یُحِبُّ الْمُسْرِفِیْنَ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِیْرًا ؕ

ہر آئینہ خدا دوست نمی دارد از حد گزرندگان را و اسراف مکن اسراف کردنی

اِنَّ الْمُبَذِّرِیْنَ کَانُوْا اِخْوَانَ الشَّیٰطِیْنِ ؕ وَکَانَ الشَّیْطٰنُ لِرَبِّهٖ کَفُوْرًا ؕ

ہر آئینہ اسراف کنندگان ہستند برادران شیاطین۔ وہست شیطان بہ نسبت پروردگار خود ناسپاس

الْعَزِیْز این عالم۔ عالمِ اسباب است برائے بہبودی دارین سعی کن و بے

دست و پا شدہ کاہل مباش۔ و نہ بر سعی خود غرہ کن۔ بر توکل زانوی شتر بہ بند

(حاشیہ:)
۴ پارہ ۲۶ رکوع ۸ سورۂ محمد
۴ پارہ ۳۰ رکوع ۱۸ سورۂ الم نشرح
۴ پارہ ۲۸ رکوع ۱۸ سورۂ طلاق
۳ پارہ ۸ رکوع ۱ سورۂ اعراف
۴ پارہ ۱۵ رکوع ۳ سورۂ بنی اسرائیل

وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ ۝ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِيْنَ ۝

و بر خدا باید که توکل کنند مسلمانان۔ ہر آئینہ خدا دوست میدارد توکل کنندگان را

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيْزِ الرَّحِيْمِ ۝ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ۝ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيْلًا ۝

و توکل کن بر خداوند غالب مہربان۔ و توکل کن بر خدا۔ و خدا وکیل

حَسْبِيَ اللّٰهُ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُوْنَ ۝ وَمَنْ يَّتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَهُوَ حَسْبُهٗ ۝

بس است مرا خدائے بر وے توکل میکنند توکل کنندگان۔ و ہر کہ توکل کند بر خدا پس خدا بس است

ہر حاجتی کہ داری اولاً از خدا تعالیٰ بخواہ۔ فَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ مَوْلٰىكُمْ ۝

پس بدانید کہ خدا مددگار شما است

نِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّصِيْرُ ۝ و بعد از آن از سبب طلب کن۔ اگر دہیچنان

نیک مددگار است و وے نیک یاری دہندہ است۔

خود عزت یابی و سر بر آوردہ شوی شکرِ مسبب الاسباب بجا بیاور

وَاِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ اَنْ تَحْكُمُوْا بِالْعَدْلِ اِنَّ اللّٰهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهٖ ۝

و می فرماید کہ حکم براستی کنید چون حاکم شوید میان مردمان۔ ہر آئینہ خدا انیکو چیز یست کہ با آن پند میدہد شما را

انکساری و حاجت برآری مردم را شعار خود گردان ؎ اعتبار زینت قدسی طائرِ اقبال را

این کبوتر ہر زمان مشتاقِ بامِ دیگر است ؎ ہمیشہ بر لبِ فوارہ این سخن جاریست

کہ اوجِ مردمِ دنیائے دون نگون ساریست۔ ہر عروجے را نزولیست۔ دامے

درمے۔ قدمے۔ سخنے دریغ مدار ؏ نہد شاخِ پر میوہ سر بر زمین

۵۱ پارہ (۴) سورہ (آل عمران)
۵۲ ایضاً
۵۳ پارہ (۱۹) سورہ (شعرا)
۵۴ پارہ (۲۱) سورہ (احزاب)
۵۵ پارہ (۲۴) سورہ (زمر)
۵۶ پارہ (۲۸) سورہ (طلاق)
۵۷ مشکوٰۃ صفحہ (۳۲۵)
۵۸ پارہ (۹) سورہ (انفال)
۵۹ پارہ (۵) سورہ (نساء)

خَيْرُ النَّاسِ مَنْ يَّنْفَعُ النَّاسَ - اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِيْنَ ۝

بہترین مردم کسی است کہ نفع رساند مردم را۔ ہر آئینہ خدا دوست میدارد نیکو کاران را

اِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيْعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِيْنَ ۝ بادہ نوشیدن وہوشیار نشستن سہل است

ہر آئینہ خدا ضایع نمی کند مزد نیکو کاران را۔

گر بدولت برسی مست نگردی مردی ۝ فروتنی است دلیلِ رسیدگانِ کمال

کہ چون سوار بمنزل رسد پیادہ شود ؎ خُدّامِ خود را بدگوئی وخدمت ناقابلِ برداشت

مفرمائی ع یارب مبادکس رامخدومِ بے عنایت۔ کہ خواجگی مسلم باوست

تعالیٰ شانہٗ اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِ ماہمہ بندگانِ اوئیم۔ ہرکہ رحم نکند رحم رانشاید۔

نیست حکم مگر خدا را

رحم بربدان ستم است برنیکان ۝ من وتو ہردو خواجہ تاشانیم ؎ بندۂ بارگاہِ سلطانیم

ہو السلطان الحمید المتعال

احیاناً از خدمتگارے تقصیرے سرزند عفو فرمائی۔ ع

خواجہ آنست کہ باشد غمِ خدمتگارش ۝ چوبِ آب فرومی نبرد حکمت چیست

شرمش آید ز فرو بردنِ پروردۂ خویش ع درعفو لذتیست کہ در انتقام نیست

نواختہ را نباید انداخت۔ تا غفور بتو عفو کند وَاِنَّ اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُوْرٌ ۝

وہر آئینہ خدا عفو کنندہ آمرزگار است

(پارہ ۲ سورۂ بقرہ) (پارہ ۱۱ / پارہ ۱۲ سورۂ ...) (پارہ ۷ سورۂ انعام) (پارہ ۲۸ سورۂ مجادلہ)

ے دولتِ جاوید یافت ہر کہ نکو نام زیست　　کز عقبش ذکرِ خیر زندہ کند نام را

عَزَّ مَنْ اِنْکَسَرَ وَذَلَّ مَنْ اِسْتَکْبَرَ ٭ خود را و قع نباید نہاد
عزت یافت آنکہ عجز ورزید وذلت یافت آنکہ غرور کرد۔

و بچشمِ کم نباید دید تا بر تبہ توان رسید ے یکی قطرہ باران ز ابرے چکید

خجل شد چو پہنائے دریا بدید ٭ کہ جائیکہ دریاست من کیستم ٭ گر او ہست حقا کہ من نیستم

چو خود را بچشمِ حقارت بدید ٭ صدف در کنارش بجان پرورید ٭ سپہرش بجائے رسانید کا

کہ شد نامور لولوئے شاہوار ٭ بلندی بدان یافت کو پست شد ٭ در نیستی کوفت تا ہست شد

تِلْكَ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِيْنَ لَا يُرِيْدُوْنَ عُلُوًّا فِي الْاَرْضِ وَلَا فَسَادًا ٭
این سرائے بازپسین مقرری کنیم آنرا برائے آنان کہ نمی طلبند تکبر در زمین و نہ فساد

و در اظہارِ خوبی و کمالِ خود مکوش۔ بلکہ در اخفائے آن بکوش۔ کمال و خوبی ہمچو جواہر

کانے باوجودِ اخفائے خود پوشیدہ نمیتوانند بود و عاقبت از حضیضِ پستی باوجِ عزت

و قدر جلوہ خواہد نمود ے لعل کو بود مختفی در کان ٭ شد سر انجام زیبِ تاجِ شہان

حاصلِ کلام اگر بہ ثروت و حکومت برسی از پرداخت و تواضع

حالِ عجزہ وضعفا غافل نباشی و تا امکان بصلاح و رفاہِ ماتحتان جد وجہد بکار بری ۵

مَادُمتَ تَخفِضُهَا يَزِيدُ عُلاؤُهَا + وَالعَكسُ فَانظُر اَىّ ذٰلِكَ اَحوَطُ ۵

چندانکہ پست نمائی نفس را مرتبہ اش زیادہ مسگردد ۵ وگرنہ برعکس شود ببین کہ کدام حالت بہتر است

آوردہ اند کہ حضرتِ عمر فاروق رضی اللہ عنہ در عہدِ خلافتِ خود باآنکہ منہیان

دیگر برگماشتہ خود را نیز برآن داشتہ کہ شبہا در ظلمت تنہا بنفسِ نفیس گرد مدینہ طیبہ

گشتے۔ و از ہر کوچہ و برزن و محلہ و نشیمن برگزشتے۔ تا باستعلام و استخبار منکر

دانستن خبر گرفتن

معمول را متروک فرماید و معروفِ متروک را معمول نماید و مظلوم را از ظالم رہاند

خلاف شرع حکم شرع

و داد ستمکش از جفا کار ستاند۔ شبے گزرش بخرابہ افتاد۔ دید کہ بیوہ زنے بیچارہ

با جگرے پرخون و دلے صد پارہ خستہ زیر درختی نشستہ است و بصورتِ

درد آلود آواز غم آلود بفریاد و نالہ الجوع یتیمان خِرد سالِ خود دلجوئی می نمود

و بجہتِ تسکین آنہا بلطایف الحیل مصروف بود کہ اے جانانِ ما در ببینید کہ برمہ

بالائے اجاق است۔ مادر را بے ارامی شما شاق است۔ اندک راحت بیابید

دیا کلیم

وتا طبخ بخوابید۔حضرتِ عمرؓ که این شنید بسرِ وقتِ او رسید وحال پرسید آن درماندہ

فاقه زده در شورشِ حال وضجرتِ طبع که اغلب درین صورت پیدا میشود نسبت
شورش

بخلیفه نفرین ساخت وسَبّ وشتم آغاز نهاد وگفت وائے براو وبر خلافتش که یادِ
دشنام ایضاً

ازغربا ندارد۔ وخبرے از درماندگان نگیرد اینک که برما صورت فاقه رونمودہ

جز صدائے الجوع تاب وطاقتی نداریم۔ من برائے نمایش وبغرضِ تسلیِ اطفال

خُردسالِ خود آتش زیرِ دیگ خالی میزنم تا اطمینان خواطرِ آنها گردد۔ ودمی

سکوت ورزیده بخواب بروند ومضطرب الحال نشوند۔چون آنها را باز از

بیداری بعالم اضطراب می یابم برائے دلجوئی آنها همین لطایف الحیل بکارمیبرم

ونیا گذشتنی وگذاشتنی است انشا الله تعالی بروزِ حساب دستِ من ودامنِ خلیفه است

ندانم که فردا بروئے حاکمِ حقیقی جلشانه نجاتش بچه عنوان میگردد۔ دلِ حضرتِ عمرؓ

ازسخنش سخت ترمتاثر گشته بآن زن فرمود که درین خصوص خلیفه را قصورے نیست

تو از بیچارگی و مصائبِ خود خبرش نکردی۔ زن گفت که چرا خلیفہ بارِ گرانِ خلافت را

بر عہدۂ خود گرفتہ است خبر گیری ضعفا تعلق بذاتِ اوست۔ قوّتِ آن کو کہ درین

عالمِ پریشانی و سخت جانی تا بدارالامارۂ خلیفہ مع اطفال رسیدہ باظہارِ حالِ خود

درآیم حضرتِ عمرؓ باستماعِ سخنش آب در دیدہ گردانید۔ و فوراً راہِ خود پیش گرفت۔ و در سبدے

آرد جو و نمک و انگشت و تابہ و دیگر اسبابِ ضروری اکل و شرب محمول کرد۔ غلامی خواست

کہ پیش بیوہ بردو بسپارد۔ امیرالمومنین فرمود کہ ای کس بارِ مرا در قیامت تو نتوانی بر داشت

بگذار بارِ خودِ من خود میبرم۔ خود آن سبد بر سرِ خود گرفتہ پیشِ بیوہ روان شد و باسترضائے

خاطرش بدستِ خود نان تیار کردہ بزن و بچگانش حوالت نمود۔ زن بعد فراغِ و سیری دستِ دعا

برداشت و گفت کہ جامۂ خلافت بر جسمت میزیبد۔ خدا در جزای این لطف و مرحمت

ترا خلیفہ بسازد۔ و قایم مقام فاروق شوی۔ حضرتِ عمرؓ فرمود کہ خلیفہ را از علمِ غیب آگہی

نیست۔ ونہ خلیفۃ الوقت را دارالامارہ است پیشِ خلیفہ برو و باظہارِ حالِ خویش بپرداز

تا بہ تہیۂ سامانِ معاش توہمت برگمارد۔ و وجہِ کفاف مقرر دارد۔ زن حسب فرمودۂ حضرت عمرؓ

عازمِ شہرِ مدینہ گشتہ چون خلیفۃ الوقت را دید بشناخت و بترسید و ہراسان شد کہ

در دلِ خود اندیشید کہ وائے بر عقلم و حیف بر بے صبوریم کہ من از فقر و فاقہ دیروز عنانِ صبر

از دست دادم۔ و از آتشِ گرسنگی سوختہ نسبت امیر المومنین زبان راندم۔ ندانم کہ امروز

خلیفہ با من چہ طور پیش می آید۔ خلیفہ با دراکِ پریشانی زنِ مذکورہ تبسم کرد بالجملہ دراہم چند

از بیت المال بغرضِ پرورش مقرر فرمود تا آنکہ پس از وے بنامِ اطفالش جاری و باقی ماند

لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ[۵۳] و ریزۂ نان را حرمت دار کہ فردِ آیات

ہر آئینہ ہست در قصۂ ایشان پندے خداوندانِ خرد را۔

کابینِ حورانِ بہشت ہمین است و چون خواہی[۵۴] کہ تزویج کنی۔ این امر مطمحِ نظر باشد کہ مہر

بقدرِ امکان زن از تو در مال۔ و جمال۔ و کمال۔ و سال۔ کمتر باشد۔ و بقرار دادِ مہر

حسب استطاعتِ خود و بترکِ رسومِ مروّجہ و بموجبِ شرعِ شریف مناکحت نمائی

وحقوقِ زوجہ را کہ ہفت اند۔ اوّلاً اینکہ او از فعلِ مذموم زوج را محترز دارد۔ گویا مانع

۵۳ (پارہ ۱۳) (سورۂ یوسف)
۵۴ (ترمذی صفحہ ۱۸۲)

آتشِ دوزخ باشد. دوئم خازنہ ونگہبانِ نقد وجنسِ شوہرِ خود است سوئم طباخہ است

از ہرگونہ طبخ وبانواعِ پخت وپز سیر ومتلذذ میدارد. چہارم دائیۂ اولاد واطفال است پنجم

خیاطہ است کہ دوختِ ملبوساتِ تو واطفالِ تو میسازد ششم خادمہ است. کہ بروقتِ کار

بکارش میخورد. ودر تہیۂ اسبابِ آسایشِ جسمانی وراحتِ روحانی مستعد وآمادہ میباشد

ہفتم مونس وہواخواہِ تست کہ در رنج وراحتِ زوجِ خودش دائماً شریک میباشد)

حفاظت کنی. ورنہ پشیمان شوی وزنِ بد بردو قسم است. متّانہ. واتّانہ مختصر تعریف متّانہ اینکہ

غرور بمالِ خود کند. ومالِ زوج راہیچ ولاشی داند مختصر توصیف اتّانہ اینکہ ہرگاہ شوہرِ خود را بیند

او آزِ خود ضعیف کند. وبیمار نماید. وحیلہ ہائے انواع واقسام درمیان آرد وغیرہ

وبدکارترین زن ہمان کہ از خاوندِ خود بدل رضا مند نباشد. از دیدارِ چنین زن ہر ساعت

تاریکی موت بنظر می درآید ؎ زنِ بد درسرائے مردِ نکو ٭ ہم درین عالم است دوزخِ او

اَلرِّجَالُ قَوَّامُوْنَ عَلَی النِّسَآءِ بِمَا فَضَّلَ اللّٰہُ بَعْضَھُمْ عَلٰی بَعْضٍ ط

مردان تدبیر کار کنندہ مسلط شدہ اند بر زنان بسبب آنکہ فضل نہادہ است خدا بعض آدمیان را بر بعض

پارہ (۵) سورۂ نساء

حاشی

حاصل از نکاح علاوہ از معصیت باز ماندن آبادیِ خانہ و قوامِ معیشت و سرانجامِ روزگار

و محافظتِ نقد و جنس و حاصل نمودنِ اولاد کہ بقای نسل و ذکرِ جمیل از آن متصور است و بس

۵ صلاحِ ہر دو جہان است صحبتِ زنِ نیک ؛ زہی سعادت مردی کہ زن چنین دارد

رباعی آبِ خنک از شربتِ انگوری بہ ؛ زن زشت و وفادار زصد حوری بہ

این نکتہ شنیدم زِ حکیمان بسیار ؛ صحبت کہ بعزت نبود دوری بہ

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلٰوةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا ۚ إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ

و حکم کن اہل خود را بہ نماز و صبر کن بر آن۔ جز این نیست کہ اموال شما و اولاد شما امتحان است

وَمَا عَلَيْنَا إِلَّا الْبَلٰغُ الْمُبِيْنُ العزیز ہر مومن را کہ بینی در سلام تقدیم کن و سلام را جواب بگو

و نیست بر ما مگر پیغام رسانیدن ظاہر

سلام کردن سنت است و جواب گفتن واجب عوام الناس سلام علیکم کہ میگویند غلط است۔ السلام علیکم یا سلام علیکم صحیح

وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى و ہر گاہ از برادرِ دینی ملاقات کنی بعدِ سلام

و سلامتی کسی را باشد کہ پیروی راہ ہدایت کند۔

مصافحہ نما کہ بسبب مصافحہ ہر دو بخشیدہ میشوند و حق صلہ رحم نگاہدار کہ معذب نشوی

وَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهٗ ہر کہ اخویش و اقارب راضی نباشد خدای جلشانہ

و بدہ بخداوند قرابت حق وے را۔

پارہ (۱۶) سورۂ (طٰہٰ)

پارہ (۲۸) سورۂ (تغابن)

پارہ (۲۲) سورۂ (یٰسین)

مشکوٰۃ صفحہ (۳۹۵)

صحیح مسلم صفحہ (۲۱۲)

پارہ (۱۶) سورۂ (طٰہٰ)

مشکوٰۃ صفحہ (۳۹۳)

مشکوٰۃ صفحہ (۴۱۸)

پارہ (۱۵) سورۂ (بنی اسرائیل)

از و خوشنود نشود العزیز هر کاریکه کنی دانسته کن و از نادان و جهال دور باش همنشین با ایشان هرگز مباش

ہمنشین تو از تو به باید ؛ تا ترا عقل و دین بیفزاید ؛ نیکنامی خواهی اول با بدان صحبت مدار

خود پسندی جان من برهان نادانی بود ؛ ع هر گرانمیست او بلایق صحبت نبود ۔ صحبت تاثیرے دارد

اَلصُّحْبَةُ مُؤَثِّرَةٌ وَلَوْ كَانَ سَاعَةً ؛ پسر نوح با بدان بنشست ؛ خاندان نبوتش گم شد

صحبت اثر کند اگرچه یک ساعت باشد۔

صحبت صالح ترا صالح کند ؛ صحبت طالح ترا طالح کند قطعه صحبت نادان ببین کوره آهنگران

ورنه دهد نار خویش شعله رسد بیگمان ؛ صحبت دانا ترا طبلهٔ عطاردان ؛ ورنه دهد عطر خویش

لیک رسد بوی آن ؛ گر اتفاقاً نشینی ۔ جز سخن پند و نصیحت چیزے دگر مگو شاید هدایت تو مؤثر گردد

اُدْعُ اِلٰى سَبِيْلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ ؕ

دعوت کن یعنی مردمانرا بسوی راه پروردگار خویش بدانش و پند نیک و مناظره کن با ایشان بطریقی که بسے نیک است

اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيْلِهٖ وَهُوَ اَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِيْنَ ؕ

هر آئینه پروردگار تو دانا تراست بکسے که گمراه شد از راه او و او دانا تراست براه یابان

و هر کاریکه کنی در و مشورت نما که حق تعالیٰ فرموده ۔ وَشَاوِرْهُمْ فِى الْاَمْرِ ؕ

و مشورت کن با ایشان درین روزگار

و بکارها استخاره کن از احادیث صحیحه ثابت است مَا خَابَ مَنِ اسْتَخَارَ ؕ

یعنی خراب نشد هر که استخاره کرد

پاره (۱۴) سورة النحل

پاره (۴) سورة آل عمران

طبرانی در اوسط

ارمن

مِنْ سَعَادَةِ ابْنِ اٰدَمَ اِسْتِخَارَتُہُ اللّٰہَ ۞ وَمِنْ شِقْوَتِہٖ تَرْکُہٗ اِسْتِخَارَتَہٗ اللّٰہَ ۞ نظم

از سعادت اولادِ آدم استخارہ کردن است از اللہ تعالیٰ و از بدبختی ابن آدم ترک استخارہ است از خدا تعالیٰ

در بارگاہِ حضرتِ سلطان سخن مگو ۞ در کوی اختیار بدستِ زبان مدہ ۞ از دل بپرس ہر چہ بگوید ہمان بگو ۞ تا مشورت بدل

نکنی دل بدان مدہ ۞ دل ہم اگر ز بادۂ تقلید مست شد ۞ ہشیار باش در کفِ دل ہم عنان مدہ ۞ بیرون ز خلق بر آئینِ خلق باش

کس را بسوی از درون نشان مدہ ۞ صد سر درین رہ از پی یکحرف میرود ۞ خاموش باش ہان سرِ خود

رائگان مدہ ۞ اَللّٰہُمَّ خِرْ لِیْ وَاخْتَرْ لِیْ وَلَا تَکِلْنِیْ اِلٰی اِخْتِیَارِیْ ۞ شبلی سوال کرد ز درگاہِ ربِّ کریم

خداوندا از طرف خود اختیار عنایت کن و مگذار مرا با اختیار من

منصور را بدار چرا دادی اے حکیم ۞ منصور بود واقفِ اسرارِ سرِّ دوست ۞ ہر کس کہ راز فاش کند

این سزای اوست و بر سخن بزرگان و ارباب حقوق گوش دار و از مصلحتِ سخنِ بزرگان

دور مباش ع سخن شنیدن بیخِ دولت العزیز اَلْمُؤْمِنُ لَا یُلْدَغُ مِنْ جُحْرٍ مَرَّتَیْنِ ۞

مردِ دیندار از یک سوراخ دو مرتبہ گزیدہ نمی شود۔

یعنی از علامات ایمان آنست کہ اگر خلافی و خطائے سر زند مرتبۂ دیگر در آنخطا گرفتار نشود و از خود کشی

حذر کن کہ وعید سخت و سزایش خلود نار است و خشم مثل خمر حرام آمدہ العزیز رعایت ہمسایگان نگہدار

دوام غصہ

حضرت علیہ الصلوٰۃ والسلام فرمودہ کہ جبریل علیہ السلام بارہا در حقوقِ ہمسایہ بمن تاکید می نمود گمان من رسید کہ

(صحن حصین)
صفحہ (۱۱۷)
ترمذی

صحیح
صفحہ (۵۰)

همسایهٔ او در ورثه قرار میدهند **العزیز** بر هیچکس خورده مگیر - که مباد ابدان عیب گرفتار شوی - بلکه تو

شکر کن که بدان فعل مبتلا نه گشتی - اِنَّهٗ هُوَ السَّمِیْعُ الْعَلِیْمُ [٩١] **و** طعنه مکن که بال است

بدرستیکه او اوست شنوا دانا

یٰٓاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا لَا یَسْخَرْ قَوْمٌ مِّنْ قَوْمٍ عَسٰٓی اَنْ یَّکُوْنُوْا خَیْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَآءٌ

اے مسلمانان مسخرہ نکنند گروہے با گروہے احتمالست که آن گروه بهتر باشد از ایشان در نفس الامر و نه زنان

مِّنْ نِّسَآءٍ عَسٰٓی اَنْ یَّکُنَّ خَیْرًا مِّنْهُنَّ ج وَلَا تَلْمِزُوْٓا اَنْفُسَکُمْ وَلَا تَنَابَزُوْا بِالْاَلْقَابِ [٩٢]

مسخرہ کنند با زنان دیگر احتمال است که زنان بهتر باشند از ایشان - و عیب مکنید در میان خویش و یکدیگر را بخطاب هائے ناخوش مخوانید

العزیز در دل کینه مدار که عمل حسنه را باطل گرداند [٩٣] مبارک است آن سینه که از کینه پاک است **ﮯ**

کفر است در طریقت ما کینه داشتن * آئین ماست سینه چو آئینه داشتن **و** با هیچکس حسد مبر که حرام است

غمناک نباید بود از طعن حسود ای دل * شاید که چو وا بینی خیر تو درین باشد **مثنوی** هان و هان ترک حسد کن از میان

ورنه ابلیسی شوی اندر جهان * چوب سم بود ابر آن ستون * کز فراق مصطفی بگریست خون * ای تو انسان

چوب از تو بهتر است * کینه ها در سینهٔ تو مضمر است * کینه و بغض و حسد ایمان تست * در کشاکشها حسرت جان تست

ای منافق این همه داغ نفاق * خبر خور از بهار اتفاق **و** عیب کس را در مجلس مگو که خدا تعالی ستار العیوب است

هرچه گوئی در تنهائی حسبة لله بگو - و برادر دینی خود را در مجلس بحقارت از جایش بر داشته

٩١ سوره ...

٩٢ پاره ٢٦ (٢٤) سوره حجرات

٩٣ مشکوة صفحه (٤٢٢)

خود بجای او نشینی۔ آنچه بر خود نه پسندی بدیگران مپسند ؎ بنی آدم اعضای یکدیگراند۔ که در آفرینش ز یک جوہر اند

العزیز وعده را خلاف مکن که وعده خلافی یکی از علامت منافقیت۔ یٰۤاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْۤا اَوْفُوْا بِالْعُقُوْدِ
ای مومنان وفاکنید بعهدها یعنی عهدیکه با خدا بسته

وَاَوْفُوْا بِالْعَهْدِ ۚ اِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْـُٔوْلًا ۚ یٰۤاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا لِمَ تَقُوْلُوْنَ مَا لَا تَفْعَلُوْنَ
و وفاکنید بعهد ۔ هرآئینه عهد پرسیده خواهد شد از و۔ اے مسلمانان چرا میگوئید آنچه نمی کنند

كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللّٰهِ اَنْ تَقُوْلُوْا مَا لَا تَفْعَلُوْنَ ؎ حیف بشکستیم آن عهد الست
بسیار ناپسندیده شد نزدیک خدا آنکه بگوئید آنچه نه کنند۔

زان شکست آمد بکار ما شکست ؎ عهد ها بربسته بشکستیم ما ؎ با شکستن عهد بربستیم ما

فَمَنْ نَّكَثَ فَاِنَّمَا یَنْكُثُ عَلٰى نَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ اَوْفٰى بِمَا عٰهَدَ عَلَیْهُ اللّٰهَ فَسَیُؤْتِیْهِ اَجْرًا عَظِیْمًا
پس هر که بشکند عهد را پس جز این نیست که میشکند نفس خود هر که وفاکند بآنچه عهد کرده است برآن با خدا پس زود بدهد او را خدا مزدی بزرگ

و در امانت هرگز خیانت مکن۔ اِنَّ اللّٰهَ یَاْمُرُكُمْ اَنْ تُؤَدُّوا الْاَمٰنٰتِ اِلٰۤى اَهْلِهَا
هرآئینه خدا می فرماید شما را که اداکنید امانت ها بسوی اهل آن

اِنَّ اللّٰهَ لَا یُحِبُّ الْخَآئِنِیْنَ ۚ وَاَنَّ اللّٰهَ لَا یَهْدِیْ كَیْدَ الْخَآئِنِیْنَ
بدرستیکه خدا دوست ندارد خیانت کنندگان را۔ و بدانید که خدا راه نمی نماید حیله خیانت کنندگان را

و مردم را فریب مده که فریب علامت نفاق است یکرو و یک زبان و یکدل باش علامت مومن

همین است و در دل نفاق مدار۔ اِنَّ الْمُنٰفِقِیْنَ فِی الدَّرْكِ الْاَسْفَلِ مِنَ النَّارِ ۚ اِنَّ اللّٰهَ جَامِعُ الْمُنٰفِقِیْنَ
هرآئینه منافقان در طبقه زیرترین اند از آتش ۔ هرآئینه خدا بهم آرنده است منافقان

وَالْكٰفِرِیْنَ فِیْ جَهَنَّمَ جَمِیْعًا ۚ العزیز در وزن و پیمانه نهایت احتیاط مد نظر دار و از جاده اعتدال متجاوز مشو
و کافران را همه یک جا در دوزخ۔

پاره (۲۷) سوره (حدید)
پاره (۱۵) سوره (بنی اسرائیل)
پاره (۲۸) سوره (صف)
پاره (۲۶) سوره (فتح)
پاره (۵) سوره (نساء)
پاره (۱۰) سوره (انفال)
پاره (۱۳) سوره (یوسف)
پاره (۵) سوره (نساء)
پاره (۵) سوره (نساء)

وَاَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيْزَانَ بِالْقِسْطِ ۝ وَاَوْفُوا الْكَيْلَ اِذَا كِلْتُمْ
وتمام کنید پیمانه وترازو را بانصاف — وتمام کنید پیمانه را چون پیمائید
وَزِنُوْا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيْمِ ۝ ذٰلِكَ خَيْرٌ وَّاَحْسَنُ تَاْوِيْلًا ۝
و بسنجید به ترازوی راست۔ این بهتراست ونیکوتراست از جهت عاقبت۔

ایعزیز در معامله داد وستد بر شخص اول اقدام مکن اگر کسی پیش از تو قیمت چیزے را از بایع قرار داده باشد تو بر آن افزوده معامله اشیاء را برهم مکن **و** از ظلم حذر کن و بر کسی ظلم مکن و بترس از آه مظلومان که هنگام دعا کردن اجابت از درِ حق بهر استقبال می آید

وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظّٰلِمِيْنَ ۝ وَمَا لِلظّٰلِمِيْنَ مِنْ اَنْصَارٍ ۝ لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الظّٰلِمِيْنَ ۝
خدا دوست نمیدارد ستمگاران را۔ ونیست برائے ستمگاران هیچ یاری دهنده۔ لعنت خدا است بر ستمگاران
وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ۝ مَنْ اَعَانَ ظَالِمًا فَهُوَ ظَالِمٌ ۝
وخدا راه نمی نماید گروه ستمگاران را — هر که ظالمی را اعانت کند او خود هم ظالم است

و در منازعت تقدیم مکن اَلْبَادِيْ اَظْلَمُ آمده یعنی تقدیم کننده ستمگار تر است **و** در میانِ برادرانِ دینی خود آتش افروزی ومفسده پردازی ونمّامی وغمّازی مکن وهمواره بگشاده پیشانی وبمصالحت پیش آئی۔ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِيْنَ ۝ اِنَّا لَا نُضِيْعُ اَجْرَ الْمُصْلِحِيْنَ ۝
وخدا تعالیٰ دوست نمیدارد مفسدان را۔ هر آئینه ما ضایع نمیسازیم مزد نیکوکاران را
اِنَّ اللّٰهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِيْنَ ۝ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِيْنَ ۝
هر آئینه خدا تعالی راست نمی آرد کار مفسدان را۔ هر آئینه خدا تعالے دوست نمی دارد فسادکنندگان را

پاره (۱۵) سوره (بنی اسرائیل)
پاره (۱۴) سوره (آل عمران)
پاره (۶) سوره (مائده)
پاره (۲۱) سوره (هود)
پاره (۲۸) سوره (جمعه)
پاره (۶) سوره (مائده)
پاره (۹) سوره (اعراف)
پاره (۱۱) سوره (یونس)
پاره (۲۰) سوره (قصص)

اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ اِخْوَةٌ

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

جز این نیست که مسلمانان برادران یکدیگراند پس صلح کنید میان دو برادر خویش و بترسید از خدا تا بر شما رحم کرده شود

ایعزیز احیاناً از برادر دینی خود مخالفتی با تو واقع شود۔ باید که بمصالحت و اتفاق کوشی و رجوع کنی بحکم اللہ جلشانہ و امر رسول کریم علیہ الصلوٰۃ و التسلیم۔ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا

اے مومنان

أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ

فرمان برداری کنید خدا را و فرمان برداری کنید پیغامبر را و فرمان روایان را از جنس خویش پس اگر اختلاف کنید در چیزے پس راجع کنید

إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا

بسوے خدا و پیغامبر اگر اعتقاد میدارید بخدا و روز آخر این بہتر است و نیکوتر باعتبار عاقبت

و ہرگاہ کسیکہ در غائب بہ برادر دینی خویش دعاء خیرے میکند۔ فرشتہ میگوید کہ بعوض این دعا تو ہم شو اسے میرسد ایعزیز اگر کسی ترا بد گوید۔ تو او را بد مگوی اگر ترقی درجات میخواہی۔ و ہر رنجیکہ از دست و زبان خلق بتو رسد تو بخدا ے تعالے حوالہ کن

وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ و اگر توانی معاف نمائی رباعی با دشمن و دوست فعل نیکی نیکو است

وخدا غالب صاحب انتقام است

بدسے کند آنکہ نیکیش عادت و خواست ؏ با دوست چو بد کنی شود دشمن تو

با دشمن اگر نیک کنی گردد دوست ؎ درخت دوستی بنشان کہ کام دل ببار آرد

پ ۲۶ ع ۱۳ سورة الحجرات

پ ۵ ع ۸ سورة النساء

پ ۳ ع ۱۰ سورة آل عمران

نهالِ دشمنی برکن که رنج بیشمار آرد ۔ وَلَا تَسْتَوِی الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ
وبرابر نیست نیکی و بدی دفع کن بدی را بآن خصلتے

فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ ۝ اَلسَّعِيْدُ مَنْ وُّعِظَ بِغَيْرِهٖ ۝
که آن نیکو تر است پس ہمچنین گردد آن کسی که باشد میان تو و میان او دشمنی کارساز است ۔ سعید شخصی است که از غیر خود پند گیرد ۔

العزیز حضرت علیه الصلوٰة والسلام فرمودند که در جماعتِ شما کدام کس پہلوان تر است

از صحابه یکی عرض نمود کسیکه پشتش بزمین نخورده باشد ۔ فرمود آنچه بگمانِ شما رسیده

چنان نیست ۔ بلکه جوان مرد ہمان ہست که در حالتِ غیظ و غضب (که عقل زایل میشود)

خود را از فحش و ہرزه گوئی نگاہدارد ۔ وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ ۝
و فرو خورندگانِ خشم و عفو کنندگانِ تقصیر از مردمان

وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ۝ العزیز پیران را تعظیم کن ہ ادب تاجیست از لطفِ الٰہی
و خدا دوست میدارد نیکوکاران را ۔

بنه بر سر برو ہر جا که خواہی ۞ که پیران را حق دوست میدارد ہ شهرے که در آن عزتِ پیران نشود

آن شهر عجب نیست که ویران نشود و عبادت در جوانی کن که جوانانِ عابد را

حق تعالیٰ دوست میدارد ہ جوانا رهِ طاعت امروز گیر ۞ که فردا جوانی نیاید زپیر

من آن روز را قدر شناختم ۞ بدانستم اکنون که در باختم العزیز ہر چه در راهِ خدا تعالیٰ

سورهٔ حم السجده پاره ۲۴

سورهٔ آل عمران پاره ۴

میدہی بزبان میاور - که ثواب تو ضائع میشود یٰۤاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا لَا تُبْطِلُوْا

اے مومنان تباه مکنید

صَدَقٰتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْاَذٰى كَالَّذِیْ یُنْفِقُ مَالَهٗ رِئَآءَ النَّاسِ وَلَا یُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْیَوْمِ الْاٰخِرِ

خیرات خود را بمنت نہادن و آزرده کردن ہمچو کسیکه خرچ میکند مال خود را برائے نمودن مردمان و ایمان ندارد بخدا و به روز قیامت

و سائل را توبیخ مکن - وَاَمَّا السَّآئِلَ فَلَا تَنْهَرْ قَوْلٌ مَّعْرُوْفٌ وَّمَغْفِرَةٌ خَیْرٌ مِّنْ صَدَقَةٍ یَّتْبَعُهَآ اَذًى

سرزنش — و اما سائل را پس بانگ مزن - کلام شیرین از صدقه بهتر است که پس او اذیت باشد

و هرچه خوری به نیت طاعت بخور و هرچه پوشی برائے ستر عورت بپوش

سفید رنگ از همه بهتر سرخ و مُعَصفر برائے زن است الغرض شیرین گو باش

رنگ زعفران

حق تعالیٰ دوست میدارد - همواره شیرین زبان باش - ترش روئی مپسند

ع نعمت برگزیده شیرین است - شیرینی را دوست دار که نشانی ایمان است

و پیاز خام و مماثل آن مخور که از بد بوئیش ملائکه میگریزند و به خوشبوئی

خود را مطیب کن که ملائکه طیب را دوست میدارند و بوقت خفتن سرمه کش

خوشبوئی

که بصارت چشم را زیاده گرداند و وقت خفتن آوندهائے زیر سمان را بپوش اگرچه

از یک کاه باشد و قبل و بعد از طعام نمک اندک بخور که فواید کثیره است

(۲۴) پاره (۳) سورہ بقر

(۲۵) پاره (۳۰) سوره ضحیٰ

(۲۶) پاره (۴) سوره آل عمران

(۲۷) ترمذی صفحه (۳۲)

و بغیرِ اشتہائے صاف طعام مخور کہ ضرر دارد و با بقاءِ اشتہا دست از طعام

باز دار کہ از امراض ظاہری و باطنی حفاظت کند ۔ اندرون از طعام خالی دار تا در و نورِ معرفت بینی

و طعام را تنہا مخور کہ شیطان شریکِ تو باشد ع خاک بر آن خورده کہ تنہا خوری

و طعام را انتظار مده کہ بزه کار شوی و طعام را بسیار گرم مخور و از قبلۂ انگشت سرِ انگشت

بخور کہ برکت دارد ۔ و از کناره بخور ۔ و از میانہ مخور کہ برکت زایل می شود

و آب را باندازهٔ سہ نفس خور کہ آب حکمِ طعام دارد ۔ زیادتی آب ضرر دارد دم

و اکثر علت ہا از آب پیدا گردد ۔ و معده را از نان و آب تا حلق پُر مکن و

ہمیشہ طعامِ لذیذ مخور ۔ کہ مبادا بدلۂ نعمتہائے بہشت گردد و ہمیشہ گوشت مخور

کہ دل سخت میشود و جامۂ نازک مپوش ہر کہ جامۂ باریک بپوشد دینِ او

سست گردد **ایعزیز** اول روز بخواب مرو و آخر روز بخواب مرو

کہ زیان دارد و اولِ شب پیش از نمازِ خفتن عشا بخواب مرو و قیلولہ بکن

کہ سنت است۔ بشرطیکہ تہجد گذاری و رو بقبلہ تُف و پا بجانب قبلہ دراز مکن کہ بے ادبی است و شب برہنہ خواب مکن کہ ملائکہ از تو نفرت گیرند و لباسِ مردان زنان را و لباسِ زنان مردان را پوشیدن حرام است و ہر کارِ عمدہ از دستِ راست کن و ہر کارِ مکروہ بدستِ چپ بکن و پوشیدن کفش ابتدا بپائے راست کن و در کندن بپائے چپ و چون سہ کس یک جا نشستہ باشند نباید کہ دو کس ہمدیگر سرگوشی کنند و استادہ استنجا مکن و ہرگاہ از خانہ بیرون آئی اول پائے راست بگذار و داخل شدن پا چپ و در سوراخ بول و در آب ساکن بول و براز مکن العزیز علی الدوام از رسومات خلافِ شرع شریف و دیگر اموراتِ مکروہات و حرام احتیاط باید و در مسائل مختلف فیہ ترجیح بر تجویز اہل سنت ماند و از پوشیدن کوٹ پتلون وغیرہ پرہیز کن۔ در حدیث آمدہ انچیکہ از شتالنگ از ازار فرود آید در آتش

مشکوۃ از بخاری صفحہ ۳۶۵

است یعنے پوشیدہ او درآتش رود۔ ولباس حسب طریقہ مشایخین وعلما وصلحا

بپوش تا ہمراہ ایشان محشور شوی۔ رسول مقبول فرمود۔ اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ اَحَبَّ مَنْ تَشَبَّہَ بِقَوْمٍ فَھُوَ مِنْھُمْ

ہر کہ با قومی مشابہت پیدا کرد پس او از جماعت قوم شد

یَا بَنِیْ اٰدَمَ قَدْ اَنْزَلْنَا عَلَیْکُمْ لِبَاسًا یُّوَارِیْ سَوْاٰتِکُمْ وَرِیْشًا ط وَلِبَاسُ التَّقْوٰی

اے فرزندان آدم ہر آئینہ ما فرود آوردیم بر شما لباسی کہ بپوشد شرمگاہ شما را و فرود آوردیم جامہ زینت را ولباس پرہیزگاری

ذٰلِکَ خَیْرٌ ایعزیز ہر کہ زر ندارد عزت دنیا ندارد۔ وہر کہ زن ندارد

وی از ہمہ بہتر است

آسایش تن ندارد۔ وہر کہ فرزند ندارد۔ روشنائی چشم ندارد۔ وہر کہ برادر ندارد

قوت بازو ندارد۔ وہر کہ این چہار ندارد ہیچ غم ندارد ایعزیز ے

نور چشم آدمی افزون شود از ہشت چیز * گر میسر میشود باو نظر کن ہر زمان

برزر و بر مصحف و بر شیخ کبار و شاہ عدل * خط خوب و حسن خوب و سبزہ و آب روان

ایعزیز یاد گیر کہ حاکم و حافظ و حکیم و حجام و حمام کہنہ باید ایعزیز

دو چیز آثار نیکبختی است ترس از رب جلیل۔ وقناعت بقلیل و دو چیز است

یکی بہتر از آن و دیگرے بدتر از آن در جہان نیست۔ اول دادن۔ دوم خواستن

سورۂ اعراف

و دو چیز را فراموش مساز۔ اول عبادت۔ وثانی سخاوت و دو چیز خلل پادشاهی است
غفلتِ وزیر و نفرتِ فقیر و دو چیز آثارِ سعادت است۔ رغبت با علما وصحبت
با فقرا و دو چیز بهترین نعمتها است۔ خُلقِ ملیح۔ و زبانِ فصیح و دو چیز نشانِ
بدبختی است۔ بزرگان را ببدی یاد کردن و خود را از همه بهتر دانستن و
دو چیز دلیلِ احمقی است۔ سخنِ زنان شنیدن و از سفلگان توقع داشتن و
دو چیز دل را روشن سازد۔ ذکر خدا و کلامِ انبیا (علیهم السلام) و دو چیز بهتر از همه چیزها است
قبول کردنِ نصیحت کبار۔ و پذیرفتنِ عذرِ گناهگار و دو چیز انسان را بهتر است
طلبِ خوشنودیِ ذو الجلال۔ و استدعایِ معاشِ حلال و دو چیز علامتِ ایمان است
صبر بر بلا۔ و شکر بر نعما و دو چیز غنیمت شمر۔ جوانی پیش از پیری۔ وصحت
قبل از بیماری و دو چیز باعث تاریکیِ دل است۔ کثرتِ کلام۔ و فرطِ منام زیادتی
و دو چیز ملامِ دائمی است۔ مخدومِ متلون۔ و خادمِ غیر متدین و دو چیز

در نقصان نیفگند- گفتارِ سنجیده- وعملِ پسندیده و دو چیز به حُمق منسوب است

ستایشِ خویش- واتباعِ بدکیش و دو چیز حافظه را زیاده گرداند- اول صبح برخاستن

وهمیشه با وضو بودن و دو چیز شیوهٔ صداقتِ خُلّت است- گرفتن دستِ دوستی

دوست در پریشانی- و دادنِ مشورتِ نیک در حیرانی سه دوست آن باشد

که گیرد دستِ دوست هم در پریشان حالی و درماندگی و دو چیز آثارِ نادانی است

قطعِ کلام نمودن و بے محل گفتگو کردن و دو چیز انسان را نام آور میکند- هوشیاری

از کام- و بردباری از عام و دو چیز علامتِ فراست است- دریافتنِ انجامِ امور

وتوقّف در الزامِ قصور و دو چیز بهتر از همه کارها ست- قول موافقِ آیاتِ قرآن

العزیز

وفعل مطابقِ حدیثِ رسولِ سُبحان صلی اللّٰه علیه وآله واصحابه وسلم

سه چیز موجبِ عزت است- باپیران خدمت- وباجوانان نصیحت- وباخردان

شفقت و سه چیز مردانِ خدا اختیار میکنند- فقرِ اختیاری- ورضا بقضاءِ الٰهی

وصبر بر سوگواری **و** سه چیز ثمرِ شومیت است۔ کینه در دل داشتن۔ وحسرتِ مردمان خوردن ودر طلوعِ آفتاب خوابیدن **و** سه چیز بجز سه چیز پایدار نماند مال بے تجارت۔ وملک بے سیاست۔ وعلم بے مباحثت **و** سه چیز دعوی آن نکند۔ یکی شجاعت۔ دوم سخاوت۔ سوم شرافت **و** سه چیز اختیار کند۔ نماز بحضورِ قلب گذاردن۔ وشب بیداری کردن۔ وکلام اللہ خواندن **و** سه چیز نشانِ کفر است۔ نفاق بدل نہادن۔ ومحبتِ دنیا بدل داشتن۔ وحرام را جلال دانستن

ایعزیز چہار چیز وظیفه باید کرد۔ صورتِ بندگی۔ وسیرتِ افگندگی۔ ودلجوئی دوستان ونیکوئی با مردمان **و** چہار چیز موجبِ تزایدِ دولت است۔ با بدان نفاق۔ و بانیکان اتفاق۔ بادوستان تلطف۔ و بادشمنان مدارا **و** چہار چیز چہار چیز را یاد می آرد۔ درد تندرستی را۔ وغم راحت را۔ وافلاس دولت را۔ ونافرجامی بهجت را **و** چہار چیز علامتِ صاحبدلی است۔ ہنگامِ طیش حفظِ مراتب داشتن وبحقِ ہر کس

کلمۂ کفر نگفتن ۔ و دلِ کسی رنجیده نساختن ۔ و عیبِ مردم فاش نکردن **و** چہار چیز کہ مردم

از ارتکابِ آن منفعل میشوند ۔ سخنِ بے محل گفتن ۔ و صحبت با بدان داشتن ۔ و جنگ

با مہتران نمودن ۔ و حقارتِ علما و فقرا کردن **و** چہار چیز را چہار دزد دانند ۔ مال را

سرقت ۔ و شعور را جاہلیت ۔ و علم را نخوت ۔ و محبت را قرض فَاِنَّ اَلْقَرْضَ

مِقْرَاضُ الْمَحَبَّۃِ **و** چہار چیز آدم را ضعیف میکند ۔ دشمنِ بسیار و قرضِ بشمار

(قرض مقراض محبت است)

و پریشانیِ روزگار ۔ و مخالفتِ پروردگار **و** چہار چیز چہار چیز را برباد میکند ۔ ناشکری

نعمت را ۔ و بیدادی دولت را ۔ و غرور عزت را ۔ و خندگی حکمت را **و** چہار چیز

نتیجِ حیاتِ مستعار است ۔ ثنائے بزرگان ۔ و دعائے درویشان ۔ و نوازشِ

سلطان ۔ و دیدنِ دوستان **و** چہار چیز باز نتوان یافت ۔ عمرِ گذشتہ ۔ و سخنِ گفتہ

و تیرِ جستہ ۔ و قضائے رفتہ ؎ برلبِ جوی نشستہ گذرِ عمر ببین ٭ کین اشارت ز جہانِ گذران

مارا بس ؎ از دستِ رفتہ ہیچ نیاید بہیچ حال ٭ چندانکہ او فغان کند و جا مہا درد

و چہار چیز سرمایۂ سعادت است۔ وفاداری بر قولِ خود کردن۔ و در کسبِ خویش کوششِ بلیغ نمودن۔ و بقدرِ ہر یک در تواضع کوشیدن و راز دلِ خود از غیر پوشیدن و چہار چیز خلاصۂ جمیع عبادات است۔ وفا نمودنِ عہود نگاہبانی کردنِ حدود۔ وصبر بر مفقود۔ وخوشنودی بر موجود العزیز چون
احکامِ حق گم شدہ
بر علمِ خود عمل نمائی علمِ لدنی دادہ شوی۔ وَعَلَّمْنَاهُ مِن لَّدُنَّا عِلْمًا اشارہ
و آموختیم او را از نزدیک خود علمے۔
بسوی اوست وحدیثِ مَنْ عَمِلَ بِمَا عَلِمَ آتَاهُ اللّٰهُ عِلْمَ مَا لَمْ يَعْلَمْهُ
ہر کہ عمل کرد بہ علم خود بدہد خدا تعالیٰ آن علم کہ ندانستہ بود
شاہد بدوست ؎ علمِ باطن ہمچو مسکہ علمِ ظاہر ہمچو شیر ٭ کے بود بی شیر مسکہ کی بود بی پیر پیر۔

چہ خوش گفتہ دُر سفتہ ؎ روزہا باید کہ تا یک پنبہ دانہ زاب و گلِ شاہدی را حلّہ بخشد یا شہیدی را کفن ٭ ماہ ہا باید کہ تا یک نطفہ آب اندر شکم صفدری خیزد بمیدان یا عروسی انجمن ٭ سالہا باید کہ تا یک کودک از روی خرد عالِم دانا بود یا شاعرِ شیرین سخن ٭ قرنہا باید کہ تا صاحبدلے پیدا شود

پارہ (۱۵) سورۂ کہف

بایزید اندر خراسان یا اویس اندر قرن **العزیز** (نام قریہ) در ہر کارِ نیک اول بسم اللہ
(بنام خدا)
بگو کہ ہیچ کارے بے بسم اللہ برکت ندارد و درآن کار شیطان شریک تو باشد

پس در ابتدائے ہر امر بسم اللہ و بر انتہایش اَلحَمدُ لِلّٰہِ (ثنا برائے خدا است) و بنا بر دفعِ ذنوب

اَستَغفِرُ اللّٰہ (از خدا آمرزش میخواہم) و بر ہر مصیبت اِنَّا لِلّٰہِ (ما یان برائے خدائیم) بگو ذٰلِكَ فَضلُ اللّٰہِ یُؤتِیہِ مَن یَّشَاءُ (این است افضل خدا میدہدش بہ ہر کہ خواہد)

وَ اللّٰہُ ذُو الفَضلِ العَظِیم (و خدا خداوند فضل بزرگ است) **العزیز** آنچہ گوئی نخستین برآن عمل نمائی **و**

چون گفتی دلیلش بیار **و** قدرِ مردم بدان **و** دوست را بسود و زیان امتحان کن

و بر زن و اسپ و شمشیر اعتماد مکن **و** خدمتِ مہمان بقدرِ امکان ادا کن **و**

مہمان را کار مفرما **و** پیشِ مہمان بر کسی خشم (غصہ) مکن **و** بخانہ کہ درآئی چشم و زبان را

نگاہدار **و** دل و تن و جامہ پاک دار **و** فرزندانِ خود را علم و ادب و سواریِ اسپ

و تفنگ زدن بیاموز **و** ہمہ خواہشہائے اولاد بانجام مرسان **و** بلا اندیشہ

کار مکن - مدبرانہ کار کن **و** جوانمردی اختیار کن **و** نا آموختہ استادی مکن

(پارہ ۲۷ سورۂ حدید)

و ناکرده کرده مشمر و با بزرگان مزاح مکن و عوام را گستاخ مساز و هزل آمیز
تمسخر
گفتگو مکن و کارِ امروز به فردا مگذار و جنگِ گزشته یاد مکن و مالِ خود
به کسی منمائی و مالِ مردم وعقلِ خویش را زیاده مشمار و اندکِ خود را بهتر از
بسیاری دیگران دان و در فازه دست بر دهن بدار و پیشِ مردم
جمائی
خمیازه مکش و در بینی انگشت و از آن خلالِ دندان و ریش مکن
انگڑائی
ع خواهی نشوی رسوا همرنگِ جماعت شو و کیفیتِ سماعی بلا تحقیق پیشِ
کسی مگو ع شنیده کے بود مانند دیده و بعیبِ خود بینا باش و عیب کسان مجو
و استادِ شفیق را غنیمت دان و آبِ دهن و بینی به بلند آوازی انداختن
خلافِ تهذیب شمر و نمّامی و غمازی حتیٰ از چشم و ابرو مکن و از قهقهه
وخندهٔ با صدا حذر کن و سخنِ گفته مکرر مگو و مشنو و خود را مثلِ زنان میارا
ع ثنائی خود بخود کردن نه زیبد مردِ عاقل را و خلوت را بر جلوت ترجیح ده

و با ناشناخته همسفر مباش و کم از سه کس سفر نکنند و به بدی کسان

هم داستان مشو و بغم کسان شادی مکن ؎ اگر بمرد عدو جائے شادمانی نیست

که زندگانیِ ما نیز جاودانی نیست و مردگان را بجز نیکی یاد مکن و فتنه انگیزی

مکن و مصلحِ مردم باش وَالصُّلحُ خَیرٌ۔ و نانِ خود بر دسترخوانِ دیگران مخور
صلح کاری بهتر است

و تنها پیشِ مردم مخور و از دشمنِ دوست رو حذر کن و در راه از بزرگان

پیش مَرَوْ و از آستین بینی پاک مکن و پیش از وقت و بیش از قسمت

مخواه ع ره دیده بر و اگرچه دور است و با مست و دیوانه سخن مگو و

با اوباش و خیره سران بر سرِ کوچه ها منشین و زیر درختِ ثمره دار بول و براز

مکن و عجلت بکار ها مکن الّا بضرورت ع مفتونِ معاش خودنمی باید بود

ع مغرور بعقلِ خود نمی باید بود ع با مردمِ نیک بدنمی باید بود و هر که

از خدا تعالیٰ نترسد از و بترس و آزموده را مکرّر میازما۔ مَن جَرَّبَ المُجَرَّبَ
کسیکه آزموده شده را

حلّت

حلّت بہ اللّٰہ آمۃ **بدانکہ** بدی با بدان سبکساریست و نیکی با نیکان خیر جاریست
آنرا باید خجالت برد
و نیکی با بدان کارِ عبداللہ انصاریست **رباعی** از دادہ چہ بہتر است گفتہ کہ طعام
نا دادہ چہ بہتر است گفتہ دشنام ؎ وز خوردہ چہ بہتر است گفتہ کہ غضب
ناخوردہ چہ بہتر است گفتہ کہ حرام **ایعزیز قطعہ** یاد داری کہ وقتِ زادنِ تو
ہمہ خندان بدند و تو گریان ؎ آنچنان زی کہ وقتِ مُردنِ تو ؎ ہمہ گریان بوند تو خندان
؎ چنان زندگانی کن اندر جہان ؎ کہ چون مردہ باشی نگویند مُرد ؎
خیرے کن اے فلان و غنیمت شمار عُمر ؎ زان پیشتر کہ بانگ برآید فلان نماند
ایعزیز گفتہ می شود کہ روزے پیغمبر ما علیہ الصلوٰۃ و الف الف تسلیم
با سہ یارانِ خود بدولت خانۂ امیر المومنین حضرت علی کرم اللہ وجہہٗ مہمان
آمدند حضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ ما حضر یک طاس روشن پر از عسل حاضر
نمودند چون حضرت رسالت پناہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم بر طاس

وعسل نظر فرمودند۔ گفتند۔ کہ عجب طاس روشن پُر از عسل و بروے موئے باریک

افتادہ است۔ بہ یارانِ خویش فرمودند کہ ہر یک تشبیہ این طاس و عسل و موئے

بدہند۔ و رو بجانب حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ آوردند۔ چنانچہ حضرت

صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ گفتند۔ کہ یا رسول اللہ صلی اللہ علیک وسلم۔ مرد دیندار

ازین طاس روشن تر۔ و ایمان در دلِ وے ازین عسل شیرین تر۔ و ایمان آخر با خود

بردن ازاین موی باریک تر۔ و حضرتِ عمر ابنِ خطاب رضی اللہ تعالیٰ عنہ عرض کردند

کہ یارسول اللہ صلی اللہ علیک وسلم۔ پادشاہی ازین طاس روشن تر۔ و مملکت

اعنی حکومت پادشاہی ازین عسل شیرین تر۔ و در مملکت عدل کردن ازین موئے

باریک تر۔ و حضرتِ عثمان ابن عفان رضی اللہ تعالیٰ عنہ گفتند کہ یا رسول اللہ

صلی اللہ علیک وسلم۔ علمِ دین ازین طاس روشن تر۔ و خواندنِ علم ازین عسل

شیرین تر۔ و عمل کردن بر علم ازین موے باریک تر۔ حضرت علی کرم اللہ وجہہ

عرض کردند۔ کہ یا رسول اللہ صلی اللہ علیک وسلم۔ مہمان ازین طاس روشن تر

وخدمتِ مہمان ازین عسل شیرین تر۔ ومہمان را راضی داشتن ازین موی باریک تر
شہد

وبعدہ حضرت رسولِ مقبول علیہ الصلوٰۃ والسلام بجانب حضرت فاطمۃ الزہرا

رضی اللہ تعالیٰ عنہا التفات فرمودند کہ شما ہم چیزے بگوئید۔ بملائمی تمام گزارش نمودند

کہ یا رسول اللہ صلی اللہ علیک وسلّم۔ زنان را حیا ازین طاس روشن تر۔ و

چادر بہ روئے ایشان ازین عسل شیرین تر۔ وخود را از چشم نامحرم نگاہداشتن
شہد

ازین موے باریک تر۔ وبعد ازآن پیغمبر ما صلی اللہ علیہ وآلہ واصحابہ وسلّم فرمودند

کہ ما ہم چیزے بگویم۔ کہ معرفت ازین طاس روشن تر۔ وشنیدن معرفت ازین

عسل شیرین تر۔ ونگاہداشتنِ معرفت در دل ازین موے باریک تر۔ وبعد ازآن
شہد

حضرت جبریل علیہ السلام در رسید کہ یا رسول اللہ صلی اللہ علیک وسلم۔ من ہم چیزے

بگویم۔ کہ راہِ خدا تیعالی ازین طاس روشن تر۔ ورفتن در راہِ خدا تیعالی ازین عسل شیرین تر
شہد

وشناختن راهِ خداتیعالی ازین موی باریک تر۔ بعد از آن از حضرت جل وعلا وحی رسید

که یا محمد صلی اللہ علیہ وسلم بهشت ازاین طاس روشن تر۔ ونعمتِ بهشت ازین عسل (شهد) شیرین تر۔ وگذشتن

بندگان بر پُل صراط ازین موئے باریک تر۔ **ایعزیز** این حکایت در الٰهی نامه

مصنفهٔ حضرت شیخ فریدالدین عطار رحمة الله علیه چه خوب نگاشته است

یکے ترسا مسلمان گشت پیروز ٭ همی خوردن شد آن جاهل دگر روز

چو مادر مست دید او را ز دردی ٭ بدو گفت ای پسر آخر چه کردی

که شد آزرده عیسیٰ زود از تو ٭ محمد صلی اللہ علیہ وسلم ناشده خوشنود از تو

مخنث وار رفتن ره نکو نیست ٭ که هر رعنا مزاجی مرد او نیست

بمردی رَو درآن دینی که هستی ٭ که نامردیست در دین بت پرستی

ایعزیز اگر قدرے عقل هست همین قدر بس است هُدًی وَذِکرىٰ

برای راه نمودن و پند دادن

لِأُولِي الألبابِ ٭ أُنظُر إلى ما قالَ ولا تَنظُر إلى مَن قالَ ٭ خُذ ما صَفا ودَع ما كَدِرَ

خداوندان خرد را ٭ تفتیش کن در قول و تفتیش مکن در قائل۔ بگیر مصفا را و بگذار مکدر را

پاره (۲۴) سوره (مؤمن)

العزیز این چند کلمه که گفته شد گوشِ ہوش بشنوی و یاد گیری و بدان عمل نمائی

بلاشائبۂ شک و آمیزشِ شبه بمرتبۂ علیا برسی۔ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ
آنجماعة باشندگان بہشت اند

هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ۝ اَلَآ اِنَّ اَوْلِيَآءَ اللّٰهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ
ایشان آنجا جاوید باشند۔ آگاه باش ہر آئینہ دوستانِ خدا ہیچ ترس نیست بر ایشان و نہ ایشان

وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ۝ وَمَنْ يُّؤْمِنْ بِاللّٰهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُّدْخِلْهُ
اندوہگین شوند۔ وہر کہ ایمان آرد بخدا وکند کار شایستہ درآرد ش

جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ۝
بوستانہا میرود زیر آن جویہا جاوید آن آنجا ہمیشہ

و بہ دیگران ہم امر کنی۔ و ترغیب نمائی۔ و بیاموزی ثواب بسیار بیابی

انشاء اللہ تعالیٰ وحدہٗ الغفور
اگر خواہد خدائے بلند واحد بخشندہ۔

مناجات بدرگاہِ قاضی الحاجات

تو آن رفیع مکانی کہ ساکنانِ فلک ٭ بر آستانِ تو دارند میلِ دربانی

چہ احتیاج بہ پیشِ تو رازِ دل گفتن ٭ کہ حالِ خستہ دلان را تو خوب میدانی

(۸) پ ۸ سورۂ اعراف
(۱۱) پ ۱۱ سورۂ یونس
(۲۸) پ ۲۸ سورۂ طلاق

قطعه

تو خود دانی اے خالقِ کبریا ٭ ترا گر نگویم بگویم کرا

ترا ہیچ من بیش از بیشتر ٭ مرا تو یکے قصہ بس مختصر

رباعی

اے آنکہ ترا جود و سخا می زیبد ٭ ما را گنہ و جرم و خطا می زیبد

من با تو نگویم کہ بما نیکی کن ٭ با ما ہمہ آن کن کہ ترا می زیبد

رباعی

یارب ز تو آنچہ من گدا می خواہم ٭ افزون ز ہزار پادشا میخواہم

ہر کس ز درِ تو حاجتِ می طلبد ٭ من آمدہ ام از تو ترا میخواہم

رَبَّنَا اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ۞ رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ

خدایا راہِ راست مارا بنما اے پروردگارا بیامرز مرا و مادر و پدر مرا و مسلمانان را

يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ ۞ يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ بِرَحْمَتِكَ أَسْتَغِيثُ أَصْلِحْ لِي شَأْنِي

روزیکہ قایم شود حساب ۔ اے زندہ اے قایم دارندہ بواسطہ رحمتِ تو مدد می جویم ۔ درست فرما

كُلَّهُ وَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ ۞ اَللّٰهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ

کل حالاتِ مرا ۔ و مگذار بر نفس من یک چشم زدن یا اللہ طلب میکنیم

حُبَّكَ وَحُبَّ مَنْ يُحِبُّكَ وَحُبَّ عَمَلٍ يُقَرِّبُنَا إِلَى حُبِّكَ

از تو محبت ترا و محبت آنکس کہ ترا دوست دارد و محبت آن عمل کہ ما را البوئے حبِّ تو نزدیک کند

وَاجْعَلْ حُبَّكَ أَحَبَّ إِلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ الْبَارِدِ إِلَى الْعَطْشَانِ ۞

و بساز محبت ترا محبوب تر نزد ما از آب سرد کہ نزد تشنگان باشد

اَللّٰهُمَّ زِدْنَا وَلَا تَنْقُصْنَا وَاَكْرِمْنَا وَلَا تُهِنَّا وَاَعْطِنَا وَلَا تَحْرِمْنَا

اے خدا زیادتی دہ مارا و نقصان و کمی نفر ما و بزرگی دہ مارا و اہانت نفر ما و عطا کن مارا و محروم نفر ما

وَاٰثِرْنَا وَلَا تُؤْثِرْ عَلَيْنَا وَاَرْضِنَا وَارْضَ عَنَّا ۝

و مارا برگزیدہ کن و از دیگران مارا کمتر مکن و راضی شو از ما و خوشنود شو۔

رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّاٰتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْاَبْرَارِ ۝

اے پروردگار ما پس بیامرز گناہان مارا و دور کن از ما بدیہائے مارا و بمیران مارا با نیکوکاران

رَبَّنَا وَاٰتِنَا مَا وَعَدْتَّنَا عَلٰى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۝

اے پروردگار ما و بدہ مارا آنچہ وعدہ کردۂ بر زبان رسولان خود و رسوا مکن مارا روز قیامت

اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيْعَادَ ۝

ہر آئینہ تو خلاف وعدہ نمی کنی

(نقل) نامہ کہ عالمِ ظاہر و باطن زمانہ و فاضلِ یگانہ

مولٰنا و بالفضل اولانا مخدومی و مرجعی سیدی و سندی

مولوی حاجی حافظ قاری و اعظ عارف باللہ سید عمر

(صاحب) الحسنی والحسینی القادری حیدرآبادی مدظلہ العالی اینکہ

اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ وَالصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ عَلٰی رَسُوْلِہٖ سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّعَلٰی اٰلِہٖ وَصَحْبِہٖ اَجْمَعِیْنَ

از حمد گفتن زبان قاصر۔ و برائے نذر دادن جان حاضر ؎ این جانِ عاریت کہ بحافظ سپردہ دوست ؛ روزے رُخش ببینم و تسلیمِ وے کنم۔ اگر جان قبل طلب نذر نمیدہی جبرًا و قہرًا مقبوض میشوی ؎ جان بجانان دہ وگر نہ از تو بستاند اجل ؛ خود تو منصف باش حافظ این نکو یا آن نکو ؛ خداوندا جان مِلک تست بہ تو نذر دادن محال لیکن بدستِ قدرتِ خود قبض نمائی از فضل و نوال **رباعی** غازی بہ شہادت اندر تک و پوست ؛ غافل کہ شہیدِ عشق فاضل تر از وست ؛ در روزِ قیامت این بآن کے ماند ؛ کین کشتۂ دشمنست و آن کشتۂ دوست ؛ و درود نامحدود نثار بر احمدِ مختار سیدِ ابرار۔ صَلَّی اللّٰہُ وَسَلَّمَ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ مَادَامَ اللَّیْلُ وَالنَّہَارُ کہ وَمَآ اَرْسَلْنٰکَ اِلَّا رَحْمَۃً لِّلْعٰلَمِیْنَ در شانِ او اِنَّآ اَرْسَلْنٰکَ شَاہِدًا وَّمُبَشِّرًا۔ بیانِ او **مثنوی**

نفرستادیم شمارا مگر رحمت برای عالم — بے شک فرستادیم شمارا گواہ و خوشخبری دہندہ

در نظر بودش مقاماتُ العباد ؛ لاجرم نامش خدا شاہد نہاد ؛ گر ہزاران مدعی سر بر زند

گی

گوش قاضی جانبِ شاہد کند ؛ جویانِ رضایش مالک و معبود ہستی مبارکش باعث

تکوین و وجودے اوست ایجادِ جہان را واسطہ ؛ درمیانِ خلق و خالق رابطہ ؛ علتِ

غائی زامِ کُن فکان ؛ نیست غیر از ذاتِ آن صاحب قران ؛ مثلِ جمالش در دنیا نیاید

اَنَا اَمْلَحُ وَ اَخِیْ یُوْسُفُ اَصْبَحُ ارشاد گردید ے اَلَا لِکُلِّ حَسِیْنٍ اَوْجَہِ اَشْبَاہٌ کہ

ے ہر حسینے شبیہ خود دارد کہ

وَلَا نَظِیْرَ لِمَنْ کَ اَھْوَاہُ اِلَّا ھُوْ ؛ ے زنانِ مصر بہنگامِ جلوۂ یوسف

بلکہ تو خود نظیر خود شدہ ؛

ز روی بے خودی از دستِ خویش ببریدند ؛ مقرر است کہ دل پارہ پارہ میکردند

اگر جمالِ تو اے دل نواز میدیدند ؛ شاہا ما گدایان و خاکساریم تشنۂ دیداریم

برائے شربتِ وصال بیقراریم ۔ ہمین یک تمنا میداریم ے مفلسانیم آمدہ در کوئی تو

شَیْئًا لِلّٰہِ از جمالِ روئے تو ؛ دست بکشا جانبِ زنبیلِ ما ؛ آفرین بر دست

بر بازوی تو ؛ اگرچہ از مدینۂ طیبہ دورم ۔ لیکن از تصورِ تو مسرورام ۔ **رباعی**

در خواب ہمیشہ با خیالِ تو خوشم ؛ و ر بیدارم بخط و خالِ تو خوشم ؛ القصہ چہ در خواب

چہ در بیداری ؛ ای مردمِ دیدہ با جمالِ تو خوشم ؛ **اما بعد** میگوید فقیر الی اللہ ورسولہ الہادی **محمد عمر الحسینی** القادری تجاوز اللہ عنہ کہ این کتاب را از اول تا آخر دیدم۔ اکثر مضامینِ احادیث را ظاہر و باہر دیدم۔ از آیاتِ قرآنی نور علی نور گشتہ۔ و اشعارِ آبدار حسبِ موقع برجستہ۔ از درازیِ مُمل و اختصار مُخل مبرّا است۔ لفظ قلیل کثیر المعنی است۔ دلِ زنگ آلود از خواندنش پاک میگردد۔ و وقتِ مطالعہ بر لب آہ و دیدہ نمناک میگردد۔ چرا ہمچنین نباشد ہر چہ در دیگ است از کفچہ در آید۔ چونکہ مصنفِ این صاحبدل و عالمِ با عمل است در احیای سنتِ نبوی صلی اللہ علیہ وسلم بی بدل است۔ نورِ حال بر قال ہویدا شد۔ جمالِ باطن بظاہر پیدا شد خداوندا ما باہم عقدِ حبِّ تو بستہ ایم۔ و از طریقۂ علیۂ قادریہ وابستہ ایم۔ امید واریم کہ روزِ قیامت ہمراہ پیرانِ کبار محشور گردانی۔ و از دیدار خود در دنیا و آخرت مسرور گردانی آمین آمین آمین۔ تحریر فی التاریخ ۱۲ ذیقعدہ ۱۳۴۳ھ روز چہار شنبہ مقام قرنطینہ کامران جزیرۂ عرب

جسٹکو ندی!

یَسْئَلُوْنَکَ عَنِ الْاَھِلَّۃِ قُلْ ھِیَ مَوَاقِیْتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ؞ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ الَّذِیْ

می پرسند ترا از ماه هائے یعنی شهر حج بگو اینها میعاد اند برائے مردمان و برائے حج جمیع ستائش سزاوار است مر خدائے را

خَلَقَ الْاِنْسَانَ فِیْ اَحْسَنِ تَقْوِیْمٍ وَالصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ عَلٰی رَسُوْلِہٖ خَصَّہٗ بِالْخُلُقِ الْعَظِیْمِ

که انسان را بخوب ترین صورت پیدا کرد۔ رحمتِ کامله وسلام بر رسولِ او که با خلاق بزرگ مختص است

ایعزیز جدولِ عجیب وغریب قاعده دریافتن غرهٔ قمری هر ماه تا سنه ۱۳۳۵ هجری آنکه جمع نمائی اعداد ماه و سنه مطلوب۔ معائنه کنی تحتِ روز هائے مندرجه اش۔ بر اعدادِ مجتمع زیر که مرقوم است همان روز غرهٔ ماهِ مطلوب باشد۔ مثلاً اگر غرهٔ محرم سنه ۱۳۳۲ دریافت نمائید پس جمع کنند هر دو هندسه هائے زیر محرم و سنه ۱۳۳۲ آه ۶ و ۶ حاصلِ جمع ۱۲ میشود۔ بر هندسه ۱۲ پنجشنبه که نگاشته است همان روز غرهٔ محرم سنه ۱۳۳۲ هجری است وبس قس علی هذا۔ فَاللّٰہُ اَعْلَمُ

خدا دانا تر است

۱۳۲۲	۱۳۲۱	۱۳۲۰	۱۳۱۹	۱۳۱۸	۱۳۱۷	۱۳۱۶	۱۳۱۵	۱۳۱۴	۱۳۱۳	۱۳۱۲	۱۳۱۱	۱۳۱۰
۱	۴	۶	۲	۴	۷	۳	۵	۱	۴	۶	۲	۴
۱۳۳۵	۱۳۳۴	۱۳۳۳	۱۳۳۲	۱۳۳۱	۱۳۳۰	۱۳۲۹	۱۳۲۸	۱۳۲۷	۱۳۲۶	۱۳۲۵	۱۳۲۴	۱۳۲۳
۲	۴	۷	۳	۵	۱	۴	۶	۲	۴	۷	۳	۵
کبز	ذیحجه	ذیقعده	شوال	رمضان	شعبان	رجب	جمادی الثانی	جمادی الاول	ربیع الثانی	ربیع الاول	صفر	محرم
[illegible]	۲	۷	۶	۴	۳	۱	۷	۵	۴	۲	۱	۶
شنبه	شنبه	جمعه	جمعه	پنجشنبه	پنجشنبه	چهارشنبه	چهارشنبه	سه شنبه	سه شنبه	دوشنبه	دوشنبه	یکشنبه
۱۴	۷	۱۳	۶	۱۲	۵	۱۱	۴	۱۰	۳	۹	۲	۸

ماهِ محرم زر به بین اندر صفر بین آئینه ؎ اول ربیع آبِ روان آخر غنم اے مه نگر

اول جمادی نقره بین پیرے به بین در آخرین ؎ ماهِ رجب مصحف به بین شعبان گیاهِ سبز تر

شمشیر در رمضان نگر شوال جامه سبز بین ؎ ذیقعده بینی کودکے ذیحجه دختر خوب تر

تختهٔ دریافت فاصلهٔ درمیانی اضلاعِ ممالکِ محروسهٔ سرکارِ عالی بخطِ مستقیم بشمارِ

میل مرتبهٔ مولف بزمانه عملداری ٹپه خانجات سرکارِ عالی

#	نام	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	صوبه
۱	بلدهٔ فرخنده بنیاد حیدرآباد	بلده																	
۲	بلدهٔ خجسته بنیاد اورنگ آباد	۲۶۷	[illegible]																صوبهٔ اورنگ آباد
۳	ضلع بیڑ	۱۶۵	۴۳	[illegible]															
۴	ضلع ناندیڑ	۱۵۰	۱۸۶	۱۰۸	[illegible]														
۵	ضلع پربهنی	۱۶۸	۱۰۵	۴۳	۴۳	[illegible]													
۶	ضلع گلبرگه	۱۱۱	۲۱۰	۱۴۸	۱۴۲	۱۳۸	[illegible]												صوبهٔ گلبرگه
۷	ضلع رایچور دوآبه	۱۱۱	۲۹۶	۲۲۵	۲۱۰	۲۱۵	۸۶	[illegible]											
۸	ضلع لنگسگور	۱۵۹	۲۸۲	۲۱۰	۲۲۱	۲۲۵	۸۶	۲۰	[illegible]										
۹	ضلع نلدرگ مقام کچهری دهاراسیون	۱۶۲	۱۴۲	۷۰	۱۱۱	۹۰	۸۱	۱۲۲	۱۵۰	[illegible]									
۱۰	ضلع ورنگل	۸۶	۲۱۵	۲۶۶	۱۲۸	۲۰۸	۱۹۳	۱۹۸	۲۴۶	۲۲۰	[illegible]								صوبهٔ ورنگل
۱۱	ضلع نلگنده	۷۰	۲۲۲	۲۴۶	۱۹۸	۲۳۱	۱۴۵	۱۲۲	۱۹۸	۲۴۱	۴۳	[illegible]							
۱۲	ضلع محبوب نگر	۵۲	۲۸۱	۲۱۹	۱۶۶	۱۴۸	۹۰	۵۸	۱۰۸	۱۲۵	۱۶۰	۱۵۴	[illegible]						
۱۳	بلدهٔ محمدآباد بیدر	۶۵	۲۰۲	۱۲۲	۸۶	۱۰۸	۴۲	۱۳۲	۱۸۵	۱۰۲	۱۴۸	۱۳۲	۹۰	[illegible]					صوبهٔ بیدر
۱۴	ضلع میدک مقام کچهری سنگاریڈی	۳۲	۲۲۶	۱۸۲	۱۱۶	۱۲۶	۸۶	۱۱۱	۱۳۹	۱۲۱	۱۰۵	۹۰	۴۳	۴۲	[illegible]				
۱۵	ضلع ایلگندل مقام کچهری کریمنگر	۸۶	۲۴۰	۲۴۳	۱۴۰	۱۶۹	۱۶۲	۲۰۱	۲۳۰	۲۱۹	۷۲	۹۶	۱۳۲	۱۱۲	۹۳	[illegible]			
۱۶	ضلع اندور	۹۶	۲۰۲	۱۶۲	۶۳	۱۰۲	۱۱۳	۱۸۳	۲۱۰	۱۳۲	۱۰۸	۱۳۸	۱۳۸	۶۶	۵۷	۴۳	[illegible]		
۱۷	عادل آباد عملداری	۱۶۵	۲۱۰	۱۹۳	۸۶	۲۳۰	۲۰۲	۲۶۱	۲۸۵	۱۹۵	۲۴۸	۱۹۵	۲۱۰	۱۷۱	۱۴۶	۹۶	۵۵	[illegible]	

من نوشتم آنچه دیدم درکتاب ؏ عاقبت والله اعلم بالصواب

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِمُؤَلِّفِهٖ وَلِقَارِيْهِ وَلِكَاتِبِهٖ

خداوندا مؤلف وقاری وکاتب این را

وَارْحَمْهُمْ وَاجْعَلْهُمْ مِنَ الْمَحْشُوْرِيْنَ فِيْ زُمْرَةِ النَّبِيِّيْنَ

مغفرت فرما و برایشان رحم کن وایشان را بروز قیامت از فضل خود بزمرهٔ پیغمبران

وَالصِّدِّيْقِيْنَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصّٰلِحِيْنَ وَالْمُقَرَّبِيْنَ ۞

و صدیقان و شهداء و صالحین و مقربین محشور فرما

يَوْمَ الْقِيٰمَةِ بِفَضْلِكَ يَا رَحْمٰنُ يَا رَحِيْمُ اٰمِيْنَ اٰمِيْنَ

اے مهربان در دنیا و بخشنده در آخرت این دعا را قبول فرما

يَا رَبَّ الْعٰلَمِيْنَ

اے پروردگار عالم

هر که بیند دعا طمع دارم زانکه من بنده گنهگارم

تمت تمام شد کار من نظام شد

التماس

این مختصر مجموعهٔ مختص بغرض نفع رسانی عام مطبوع و شایع نموده از قید رجسٹری مستثنیٰ و آزاد
کردم. مقتضای خاطرم آن نیست که از بیع و شرا متمتع شوم. بدانست ناقص بلحاظ تعداد
مردم شماری صدها بلکه نوبت تقسیم بهزارها می رسد که خارج از امکان خود یافتم و نه چندان
استطاعتی است که بالذات به تقسیم عوام بپردازم پس چند صد نسخه طبع نموده برای غرض منافعه
برقیمت اصل کاغذ و اجرت طبع بهر تقسیم فراهم داشته ام. آنانکه خریدش مستعد هستند به ترسیل رقم نقد
فی نسخه (   ) از بندهٔ ضعیف طلب فرموده مطالعه نمایند و مولف را بدعای خیر فراموش نسازند.

تحریر فی التاریخ ۲۷ رجب المرجب سنه ۱۳۱۹ هجری نبوی صلی الله علیه و آله و اصحابه وسلم

راقم

منیجر دار الطبع سرکار عالی و منتظم مسجد حاجی کمال محلهٔ راجه راؤ رنبه بهادر

